

Tekinsiz

PSİKANALİZ DERGİSİ

Sayı:1 Haziran'26

Batuhan Saç
Doğukan Canbulut
Eda Nur Kaya
Elif Karabıdak
Fırat Kolyiğit
Kandil Önel
Musa Paksoy
Serpil Odabaşı
Sedef Atik



Tekinsiz

PSIKANALİZ DERGİSİ

Sigmund Freud'un üzerine çalışmaya alan açtığı "unheimlich" yani Tekinsiz, tanıdık olan ile yabancı olan arasındaki gerilimde konumlanır. Almancada; Heimlich yani "tanıdık ve Ev'e ait "olan paradoksal bir biçimde "saklı, örtük ve gizli" olanı da içinde taşır. Böylece anlamları heimlich ve unheimlich'i karşıtlıktan çok iç içe geçirir.

Tekinsiz, yazı aracılığıyla bir karşılaşma alanı açmayı amaçlar. Görüntünün ve hızın belirleyici olduğu bir dünyaya karşı, dilin dolaşımına, gerilimine, kayganlığına ve riskine yaslanır. Farklı seslerin bir araya gelişi; birbirine değmesi, geçmesi ve yankılanmasıyla çoğalır. Yazı, bu çoğulluğun ve çatlağın içinde yer alır.

Bütünlüklü ve kapalı bir anlam üretme iddiası taşımaz Tekinsiz. Her metin kendi artı-bir'ini içerir; taşar, eksik kalır ve bu eksiklik dışlanmaz. Bu "Bir"liktelik, kendi sesini bir öteki sesin eşliğinde duyabilmeyi ve duyurabilmeyi yanında getirir ve sesin/sözün çatlağına yerleşir yazı da bunu imkanı kılar. Bu çoğalma ve taşma hali, derginin kurucu hareketidir.

Tekinsiz, kusursuz görünenin bozulduğu ara bölgede durur. Süslü ve tamamlanmış olanın dağıldığı, dile gelmeyenin kendini hissettirdiği yerde... Psikanaliz, bu alanda, kesinliğin bilgisini eksikle yarar ve yazı aracılığıyla bu sarsıntının izini sürer.

Yazı, burada yalnızca bir ifade biçimi değil, bulaşıcı bir hareket olarak düşünülür; bir metinden diğerine, bir düşünceden ötekine sızan, sabit anlamları yerinden eden bir dolaşım yaratır. Psikanaliz kendi içine kapalı bir söylem değildir; diğer alanlarla temasını sürdürür, onlarla kesiştiği yerlerde kendini yeni bir imkân olarak sunar. Tekinsiz de bu kesişimlerin açtığı alanda, psikanalizin kültür ve toplumla temasını süreklileştiren bir hareket olarak belirir.

Zira özne kendi kendisinin eviyse

Tanıdık olan da yabancı olan da Ev'e aittir.

Tekinsiz ise Ev'in içinde sıragelen yarılmanın hissidir.

O halde tekinsiz'in konumlandığı yarıktaki düşünmek ve düşünmek arzusuyla..

Tekinsiz

PSIKANALİZ DERGİSİ

Yayıncı:
Elif Karabıdak

İmtiyaz Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:
Elif Karabıdak

Genel Yayın Yönetmeni:
Elif Karabıdak

Editörler:
Elif Karabıdak
Doğukan Canbulut
Eda Nur Kaya
Musa Paksoy

Kapak Tasarım:
Özlem Öztürkoğlu

Kapak Resim:
Serpil Odabaşı

Yayın Türü:
Sürelî Elektronik Dergi

Yazışma Adresi:
tekinsizdergi@gmail.com

İnternet Sitesi:
tekinsizdergi.com

Tekinsiz Dergi Sayı: 1

Haziran '26

içindekiler

-5-

Dedikodunun Can Alıcılığı

Batuhan Saç

-11-

**Kullanma Talimatı Olmayan Pratik:
Analistin Etkinliği ve Arzunun Etiği**

Doğukan Canbulut

-19-

Ne İd'iysem O'yum

Eda Nur Kaya

-27-

Kon(uş)uyorum

Elif Karabıdak

-34-

Sömürge Ruhsallığı ve Öznenin Kuruluşu

Fırat Kolyiğit

-39-

**Tekinsiz, Bakış ve Kaygı:
Freud'dan Lacan'a Bir Okuma**

Kandil Önel

-45-

Negatifin Gürültünün Gölgesinde Kalmış Hakikati

Musa Paksoy

-51-

Hangi Eve Dönüş?

Sedef Atik

Dedikodunun Can Alıcılığı

Batuhan Sa

Bu metni yıllar evvel Psikeart'ın Dedikodu sayısı için hazırlamıştım. Konunun ne kadar can alıcı olduğunu tekrar tekrar tecrübe ettiğimde, bu metne dönüp revize etmeye, yeniden tartışmaya sunmaya karar verdim. O zamanlar, Levent Yüksel'den dinlediğimiz Dedikodu şarkısının Orhan Veli Kanık'ın bir şiiri olduğundan da haberdar değildim. Orhan Veli Kanık Dedikodu'da sormuş: “Kim söylemiş beni / Süheylâ'ya vurulmuşum diye? / Kim görmüş, ama kim, / Eleni'yi öptüğümü / Yüksekalkaldırım'da, güpegündüz? Melâhat'i almışım da sonra / Alemdar'a gitmişim, öyle mi?” diye (Kanık, 2021, s. 58).

Şiirde de gözüken, metnin devamında birlikte düşünmeye açacağım fikirlerden en önemlisi, dedikodunun enteresan bir şiddet biçimi olduğunun altının çizilmesi olacak. Bu, öyle bir şiddet ki, kaynağı meçhul, ama meçhul olmakla kalmıyor, artmaya ve yayılmaya devam ediyor.

Apologia - Savunma

I

Apologia'nın başında Sokrates kendi hakkında söylenenlerin jüriyi yanlış yönlendirdiğinden bahseder. Atinalılara seslenir: “Atinalılar, beni suçlayanların sizi nasıl etkilediğini bilemiyorum. Ama öyle ikna edici konuşuyorlardı ki, az kalsın ben bile kim olduğumu unutacaktım. Buna karşın tek bir doğru laf etmediklerini söylemem gerekir. Sıraladıkları bunca yalan arasında, özellikle birine çok şaşırdım. Güya mükemmel bir hatip olduğumdan sizi aldatmamam için dikkat etmeniz gerekiyormuş! (Plato, 1954; Platon, 2019).”

Dedikodu, gıybet, rivayet, söylenti... Herhangi birini kullanabiliriz. Her biri bir tür bilgi problemine işaret ediyor. Sokrates kendi hakkındaki söylentilerin doğru olmadığını, kendisini suçlayanların jüriyi etkilediğini söylüyor. Yani aynı zamanda da bir tür dedikodudan bahsediyor. Hatırlayabiliriz, örneğin “Duyduğuma göre” ya da “Söylendiğine göre” deriz dedikodu esnasında. İlginçtir, “Ben onun yalancısıyım” sözünü de dedikodu yaparken sıkça kullanırız. Yani gıybet-dedikodu söz konusu olduğunda, “O’nun sözü” hakkında konuşuyoruz. O, yani bilinmeyen, gittikçe de karmaşılaşan. Buradaki konu, dedikodu girdabındaki bilginin kaynağının belirsiz olması. Sokrates, benzer şekilde, işin en korkunç yanının şu olduğunu ifade ediyor: “Bütün bunların en akıl almaz tarafı da, bir komedi yazarı dışında hiçbirinin adını bilmemem ve sizlere söyleyemeyecek durumda olmamdır.¹”

“Görünmez bir rakip” gibi der Sokrates, gölgelerle çarpışmış gibi anlatır içerisinde bulunduğu durumu. Kentin inandığı tanrılara inanmamakla, yeni tanrılar icat etmekle, gençleri yoldan çıkarmakla suçlanır; tüm bunlar onun hakkındaki söylentilerdir. Sokrates aynı zamanda insanları eğittiği ve onlardan para aldığı söylendiği için de kendini savunmak zorunda kalır.

Tüm bunlara karşı, Sokrates’in aktardığı ilk şeylerden birisi de, söylentilerin kendisinin kim olduğunu unutacak denli kuvvetli olduğudur. Yani dedikodu, Sokrates’e dair bilinenleri değiştirmesinin yanında, onun kendisi hakkındaki görüşlerini de etkileme potansiyelini içerir. Elbette Sokrates bir usta gibi kullanır sözleri, kendisi hakkındaki dedikoduların şiddetini ifade eder. Bilginin kaynağını, doğruluğunu sarsmaya yaklaşır jüri karşısında. Bir yandan da dedikoduyla mücadele etmenin, gölgelerle çarpışmanın çetinliğinden bahseder.

1 Burada, eksi 423’te Sokrates’i hicveden komedisiyle Aristophanes’ten bahsediliyor. Komedide Strepsiades karakteri Sokrates’in öğrencilerini ve kendisini eleştiriyor. Öğrencilerin Sokrates’e karşı tavrını şu sözlerle yeriyo: “Ya kışları neden göğ’e bakıyor? (Aristophanes, 1958)” Bulutlar oyununda Aristophanes Sokrates’le alay ediyor. “Kışlarının göğ’e bakması” ifadesi, onun önünde eğildiklerini ve sözlerine fazla itimat edildiği konusunda bir eleştiriyi içeriyor.

Söylenebilir ki, dedikodu bilgiyi sahipsiz bırakır. Bilgi, gittikçe gaptten seslere çalar. Gıybet, gaip ve kayıp kelimeleri ise aynı kökten, Arapçadaki gyb kökünden gelir (Nişanyan, 2018). Dedikodunun, gıybetin, söylentilerin olmayanla ilişkisi ilgi çekici. Mesela, bir dedikodu, ancak hakkında konuşulan kişi yoksa dedikodu olur. “Yüzüne” değil, “arkasından” konuştuğumuzda mümkün olur. Dedikodunun varolması için, hakkında dedikodu yapılan kişinin dedikoduyu bir başkasından duyması gerekir; O’nun sözü olması gerekir. Dedikoduyu içeren bilgi, muhatabıyla arasına en az bir nesne koyar. Sokrates de şöyle demiştir: “Hem bu suçlamalar, karşılarında kendilerine cevap verecek kimse olmadan, benim arkamdan oluyordu.”

Sokrates dedikoduyu görünmez bir rakip olarak görür; dedikoduyu karikatürize eder. Dedikodu görünmez de olsa bir rakiptir artık. Görünmezdir, çünkü aynı zamanda sürekli kılık değiştirir. Her ağızda farklı bir yorum kazanır, her kulağa aktarılırken bir kelime eksik/fazla anlatılır. Sokrates, adını dahi bilmediği rakiplerle dövüşür. Kutudan çıkan palyaço gibidir dedikodu; onu kutuya yatırın, geri fırlar; daha sıkı bastırın, daha yükseğe sıçrar; kapağına bastırıp iyice ezin, daha büyük bir kuvvetle fırlayıp çıkar. Kutudaki Palyaço örneği, Bergson’un gülüncün kaynağı için verdiği önemli bir örnektir (Bergson, 2016). Ve aynısı, dedikodu için de geçerli. Dedikodu da kimi/çoğu zaman bir zembereğe benzer. Yani zemberekten fırlayan gıybet, görünmez bir rakiptir aynı zamanda. Bu rakiple dövüşen Sokrates, ne kadar çabalasa da, çabası bir hiç’le karşılaşır, hiçlikle biter. Sokrates gaiple çarpışır.

Sokrates hayaletlerle karşılaşmıştır, kendisinin hiçbir fikri olmadığı bir “kendisi” yaratılmıştır ona karşı. Kendisine karşı açılan suçlamaları şöyle özetler: “Sokrates kötü bir insandır: yeraltında, gökyüzünde olup bitenlere karışıyor, eğriyi doğru diye gösteriyor, bunları başkalarına da öğretiyor.’ Suçlamanın aşağı yukarı özü bu.” der. Sonrasında da Aristophanes’in Bulutlar komedyasına işaret ederek, “Sokrates adlı bir adam dolaştırılıyor” diye ekler. Sokrates hayaletimsi bir nesnenin yaratıldığından yakındır.

II

Dedikodu, daha öncesinde düşünmeye kalkıştığım bir mesele değildi. Umut Özen beni Mladen Dolar'ın "Gossip, Rumors, and Philosophy" konferansından haberdar ettiğinde, ufkum ve bu konudaki düşünülmesi gerekenler birden genişledi, açıldı. The European Graduate School'da konuşuyor Mladen Dolar, söze doxa analizi ile başlıyor, söylenti (rumor'u), sahibi olmayan, nereden geldiği belli olmayan bir söz olarak ifade ediyor (Dolar, 2019).

Ancak ben, bu kısa metinde, aşırı bir yorum olsa da, Sokrates'in gıybet sebebiyle öldüğünü söylemeye çalışıyorum. İşte konu bu sebeple can alıcı olarak nitelenebilir. Sokrates şöyle der: "Çünkü bunları ne buraya getirmek ne de söylediklerini çürütmek mümkündür. Bu yüzden kendimi savunurken sadece gölgelerle çarpışmak, karşımda cevap verecek biri olmadan iddialarının yanlışlığını göstermek zorunda kalıyorum."

Sokrates çaresizliğini anlatır. Orhan Veli de bunu sorar: "Kim söylemiş?". Dedikodu şiiri, tıpkı Sokrates'in Atina jürisi karşısındaki Apologia'sı gibi, sahibini yitirmiş ve kılık değiştirerek gaip gelen seslere dönüşmüş bir bilgi problemine karşı yazılmış ironik bir savunmadır. Şair, "Kim söylemiş beni Süheylâ'ya vurulmuşum diye?" diyerek, tıpkı Sokrates'in adını dahi bilmediği ve "gölgelerle çarpışıyor" hissine kapıldığı o görünmez rakipleri mahkeme salonundan alıp İstanbul sokaklarına taşır.

Dedikodu çarkının ürettiği bu sürekli değişen şair imgesi –bir gün Süheylâ'nın romantik aşığı, ertesi gün güpegündüz Eleni'yi öpen cüretkâr bir adam– Bergson'un kılık değiştirme ve gülünçlük kuramındaki o mekanik ve absürt döngüyü kusursuzca sahneler. Şairin karşısındaki bu isimsiz, adresi olmayan kalabalık, tıpkı Bergson'un atıf yaptığı o kutudan fırlayan palyaço gibi her bastırıldığında daha da güçlü sıçrayan ve onunla dövüşenin uğraşını Spencer'in tabiriyle "boşlukla karşılaşan bir çabaya" dönüştüren asılsız rivayetlerden ibarettir. Ancak Orhan Veli, kendi gıyabında yaratılan ve toplum tarafından üretilip üzerine yapıştırılan bu kurgusal "hayalet" kimlikle umutsuz bir kavgaya tutuşmak yerine, dedikodunun bu teknik olarak komik doğasını şiirinin estetik merkezine alarak o görünmez rakibi alt etmeyi dener.

Sokrates, kendisi hakkındaki fikirlere inanmaya meylettiğini söyler. Ancak Orhan Veli, “Bilirim ben yaptığımı” der. Bu tek cümlemin koruyuculuğunu şöyle duymak gerekir: Her türlü yıkıcılığa karşı, haset ve kıskançlığa karşı, bende kendimi bilen bir parça var; gıybetin nüfuz edemeyeceği bir yer var.

Peki Sokrates neden bunu söyleyemedi? Bunun yanıtını bilemiyoruz. Enteresan bir şekilde, Sokrates yaşamı boyunca hiçbir yazılı metin de bırakmamış; onun sesi bize Platon’dan aktarılmış. Bunu hepimiz biliyoruz. Dedikodu ve Sokrates’in Apologia’sını düşünürken şaşırtıcı olan noktanın aynı zamanda şu olduğunu düşünüyorum: Sokrates’in yaşamı da gıyabındaki bir yazılı kaynak değil mi? Hatta, biraz da abartarak, Sokrates’in varlığının ve yokluğunun sebebi “söylentiler” değil midir? O, kendisini, başkalarının sözleriyle var ve yok etmemiş mi? Çünkü bizler Sokrates’i kendi ifadeleriyle değil, gıyabındaki hikayelerle, Platon’un aktardığı şekilde biliyoruz.

Söylediklerimizi toparlayabiliriz. Bu metinde gıybetteki bir kötülük potansiyelini açmaya ve tartışmaya çalıştım. Dedikodu, sahibini yitirmiş kelimelerin ardına saklanarak kişiyi yok etmeyi, onu kendisine yabancılaşmış bir "hiçliğe" indirgemeyi amaçlayan kılık değiştirmiş bir şiddet olarak gözüktür. Sokrates’in trajedisinde ölümcül bir silaha dönüşen bu gölgelerle başa çıkmanın yegâne yolu, belki de, o isimsiz gürültüye teslim olmak yerine; Orhan Veli’nin yaptığı gibi içimizdeki o sarsılmaz parçaya tutunmak ve gapten gelen tüm yargılara "Bilirim ben yaptığımı" diyebilme cesaretini göstermektir.

Kaynakça

- Aristophanes. (1958). *Aristophanes hayatı, sanatı, eseri*. (A. Erhat, Dü.) İstanbul: Varlık Yayınevi.
- Bergson, H. (2016). *Gülme*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Dolar, M. (2019, Haziran 10). *Gossip, rumors, and philosophy*. The European Graduate School, Switzerland. <https://www.youtube.com/watch?v=NHZf4V8Bs2c&feature=youtu.be> adresinden alındı
- Kanık, O. V. (2021). Bütün şiirleri (N. Tonga ve T. Yıldırım, Haz.). Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Nişanyan, S. (2018). *Nişanyan sözlük çağdaş türkçenin etimolojisi*. İstanbul: Liber Plus Yayınları.
- Plato. (1954). *Plato: the last days of socrates*. The Apology, Crito, Phaedo. Penguin Group.
- Platon. (2019). *Sokrates’in savunması (18 b.)*. (A. Çokona, Çev.) İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Zupančič, A. (2010). *Neden psikanaliz?*. İstanbul: Metis Yayınları.



Undone
Serpil Odabaşı

Kullanma Talimatı Olmayan Bir Pratik: Analistin Etkinliği ve Arzunun Etiği

Doğukan Canbulut

Lacan 1. Seminer’de acting out kavramını tartışırken rüya üzerine şunu söyler: “Ama şunu da gözlemleyin: analiz ilerledikçe rüyalar daha net, daha analiz edilebilir hale gelir. Çünkü, rüya analistin niyetine daha çok hitap eder. Freud’un bize sunduğu en iyi rüyalar, en zenginleri, en güzelleri, en karmaşıkları, bir analiz sırasında ortaya çıkan ve analistle konuşma eğiliminde olanlardır.”

Peki seanslara başlarken analizanın üzerinde durmadığı, sürekli olarak unuttuğu rüyalar nasıl oluyor da analiz ilerledikçe kendini daha kolay gösterebiliyor? Bu tutuşturucu etkiyi analistin etkinliği kavramıyla nasıl yorumlayabiliriz?

Öncelikle Lacan’ın rüya üzerine bu pasajda söylediklerinin bir acting out tartışması sırasında söylendiğini hatırlatmak isterim. “Tedavi sırasında meydana gelen her ne olursa olsun buna acting-out diyoruz. Ve boşuna değil. Eğer bu kadar çok özne, analizleri sırasında bir dizi erotik eylemi yerine getirmek için acele ediyorsa, evlenmek gibi örneğin, bu elbette acting-out’tur. Eğer eyleme geçiyorlarsa, analistlerine hitabendir.” (Lacan, 2024)

Bu noktada Freud’un 1918 yılında Budapeşte’de 5. Psikanaliz Kongresinde yaptığı “Psikanalitik Tedavide Yeni Yollar” başlıklı konuşmasını paralel olarak düşünebiliriz. Freud bu konuşmasında analiz kelimesi üzerinden bir soru açar.

Freud, psikanalizin kimyagerin yaptığı analizle benzer noktaları olduğunu söyler: Bir analiz sırasında da tıpkı kimyasal analizde olduğu gibi hastanın tüm karmaşık ruhsal dışavurumlarının; örneğin bir semptomunun temel bileşenleri araştırılır. Bir semptomda motive edici en temel bileşen dürtüdür. Ve kendi dürtüleri söz konusu olduğunda hasta bunlar hakkında pek bir şey bilmez. Analistin pozisyonu da bu dürtülerin semptomlar içinde gösterilmesi ve dürtünün öznesine giden yolu açık tutmakla süregider. Freud analistin bu pozisyonunun, tıpkı kimyagerin bir tuzu birleştigi için tanınmaz hale gelen diğer moleküllerden ayrıştırılması işlemi gibi olduğunu söyler. Bu noktada bir soru daha ortaya çıkar: Ayrıştırma yolu öznedeki bir parçalanmaya yahut kırılmaya yol açabilir mi?

Freud aynı konuşmada bu ayrıştırmanın kendiliğinden bir yeniden birleşime yöneldiğini belirtir: “İşte ruhsal sentez böylesine kendiliğinden, bizim müdahalemize gerek kalmadan ve kaçınılmaz olarak gerçekleşir.” Lacan’la beraber düşünüldüğünde Freud sanki ruhsallığın dağılmasını engelleyen temel bir gösterene işaret etmektedir. Günümüzde bu gösterenin ağırlığı gittikçe müphemleşse de neyse ki hala Baba-lara rastlamak mümkün. Yine de bu kaçınılmaz sentezin istisnası olan psikotik yapıdaki kişi için dipnot düşmek gerekir.

Analist seansta çeşitli eylemlerde bulunurken nevrotik öznenin böylesi bir nihai tabakasından haberdardır. “Dolayısıyla bizim tedavimiz başka bir yönde gelişecektir...” (Freud, 2019). Bu sebeple analist eyleminin gedikleştirici etkisini arzu adına sahnelemekten geri durmaz: Bir göstereni tekrarlar, seansı bir yorum olarak kesebilir ya da bir seansı hiç başlatmamayı seçebilir... Elbette bir yorum olarak kesme Lacancı psikanalize özgüdür. Ancak Freud da pratiğinin nesnesinin oyunbaz (trickster) yapısını bilir bu sebeple yeni tedavi yolları arayışındadır. Bu arayışla birkaç soru aralar: “Hastaya dirençlerini işaret ettiğimizde, onlardan kurtulma sorumluluğunu da ona bırakmak doğru bir yol mudur? Sadece aktarımın itme gücüyle yetinmeyip hastaya yardıma koşamaz mıyız? Ona başka türlü yardım etmek daha doğal değil midir?” (Freud, 2019)

Bu sorular bir terapi yahut analizle, bir koçluğu veya danışmanlığı birbirlerinden ayıran soruları da anımsatmaktadır. Sabahları uyanmakla ilgili zorluk yaşayan bir kişi elbette kendisine bir koç bulup onun evine gelmesini, yüzüne bir su çarpmasını ve sırtlayıp işinin başına dönmesini sağlayabilir. Üzerine güzel bir kahvaltı da hazırlayabilir. Ancak bu öznenin sabahları uyanmak istememesinden edinmiş olabileceği ikincil kazançlar, ketlenen arzusunun aktığı gecenin düşleri bu koçun ilgisinde olmayacaktır. İşin ilginç kısmı aynı ilgisizlik analizanın tarafında da mevcuttur. Sabah uyanışlarındaki zorluğun asli nedeni eşyle kahvaltı yapmak istememesi olduğunda ya da çalışmanın bu eşe bakmaktaki zorlantıya denk düştüğü açığa çıktığında bu var olan düzlemin yıkılması tehlikesi uyandırır. Dolayısıyla bu ilgiyi analist analizanın tarafında aramamalıdır. Özneyi bir analize başlatan unsurlar nelerdir o zaman? Belki entelektüel bir kendini anlama isteği, belki semptomun artık daha bezdirici olması. Ya da Bawer Merih Mermertaş'ın "Psikanalizi Kim Ciddiye Alır?" yazısında detaylıca ele aldığı gibi kurdun boğazına bir kemik saplanmış ve başka yolu kalmadığı için köyün yolunu tutmuştur...

Peki bir analist eve gelip hastayı yatağından zorla çıkarmanın onu yalnızca "yardımsever" bir ötekine muhtaç bırakacağına kaniyse, dahası bunun analizanın tekrar eşyle kahvaltı etmek anlamına geleceğinin farkındaysa; tüm bu sofra faslını nasıl atlatır ve bir etkide bulunur?

Analistin elindeki başat enstrüman, dili ve onu nasıl kullandığıdır. Bu yolla gelişigüzel bir dürtüyü simgeselleştirerek düğümlerini çözer. İyi ya bunda hemfikiriz! Karikatürize edilmiş tüm terapi imgelerinde bunu görürüz. Bir düğüm vardır, karmakarışıktır. Terapist diliyle uzanır ve güzel bir sarmal haline getirip bunu danışanına hediye eder. Bu harikuladedir: "konuşma kürünün" en pür örneğidir. İmge ve bu imgenin okuması çokça eksik ve hatalı olsa da temas edebildiği kadarıyla hoş bir imgedir.

Bu ideal bir analiz imgesidir belki. Fakat ideal bir dünyada yaşamadığımız çok açık. Hazzın her bir tarafa sınırsızca dağıtıldığı, eğlencenin dolup taşıdığı yine de insanların ölesiye sıkıldığı tuhaf bir çağdayız. Kelime değiş-tokuşuna karnımız tok! Peki ne yapmalıyız? Ya da Lacan ne yaptı? Öncelikle altını çiziz çize analistlerin işinin kelimelerle değil gösterenlerle (imleyenlerle) olduğunu söyledi. Bu analiz pratiği ve klinisyenler için şüphesiz devrimdir. Belki de Lacan, insanların en çok bir şey söylemezlerken konuştuğu gerçeğine sırt çevirmedi. Trip atma eylemini düşünecek olursanız bunun ne kadar açık bir gerçek olduğu gün gibi parlayacaktır.

Dolayısıyla analistin enstrümanlarını daha net tanımlar oldu: bir göz devirmesi, seans odasının perdelerini kapatması yahut açması, divanın şu ucuna değil de öbür ucuna oturması... bunlar ve bunların analiz talebiyle gelen her bir özne için sayısız varyasyonu. İşte tam bu kısım Lacan'ın psikanalizi diğer tüm disiplinler arasından en çok şiirle yakınsak bulmasının arka planı olabilir. Bir şiirin okuyanı etkilemesi için ona hitap edilmiş – ona yazılmış olması gerekir. Ya da öyleymiş gibi hissettirmelidir. Psikanalizi bir prospektüse indirgemenin imkansızlığı da, belki kastrasyon kayası da buralarda bir yerlerdedir. Henüz yolunu bulamamışızdır; bir yol vardır ama ne analistin yoludur ne de analizanın. Birisi kendine yabancılığıyla orayı aşamaz öteki diğerine yabancılığıyla. Öyle ya analist yine de dener: Gösterenleri okumaya gayret eder ve kendisi bir gösterene dönüşür.

Elbette analistin enstrümanlarının artmış olması ona daha büyük bir sorumluluk yükler. Ancak bu sorumluluk risk bakımından değil arzu bakımındandır. Risk ihtimalini düşüneceksek bunu bir deyiş üzerinden yapabiliriz: “Bir bıçak kesmek için kullanılıyorsa iyileştirmek için de kullanılabilir.” Metafordan devam edecek olursak burada aslolan bıçak tutmak, bunun farkındalığı, kullanma becerisidir. Kişinin elinde yüzlerce bıçak taşıması durumun riskini artırmaz.

Arzu bakımından diyorum çünkü bu bir meslek değil; kullanma talimatı alınan, işleyişi belirgin olan teknik uygulaması değil. Başka bir meslekte arzusuz olmak ondan sıkılmayı, keyif almamayı belki ufak tefek aksamalara yol açabilir. Ancak psikanalizde arzusuzsak bir analiz içinde değiliz demektir. Başka bir şeydir o. Bir konuşma edimi, belki danışmanlık ama kesinlikle psikanaliz değil! Bir seansa sürpriz beklentisiyle ya da bir parça kaygıyla gitmiyorsak eve dönmemiz daha iyi olabilir diye düşünüyorum. Lacan'ın işaret ettiği arzuyla kaygının sıkı bağını düşünün. Ya da Lacan'ın etik için belirlediği izleği: Arzundan vazgeçme! Bu analistin de etik formülü olamaz mı? Psikanalizden vazgeçme, bilinçdışına sırt dönme!

Konunun etik boyutuna değindiğimize göre sanıyorum artık Freud'un 5. Psikanaliz Kongresindeki yeni bir teknik arayışına dönebiliriz.

Freud bu kongrede Ferenczi'nin 1917 yılındaki metninden yola çıkarak "engellenme (abstinence)" kavramını tanıtır. Ferenczi "Bir Histeri Analizinin Teknik Güçlükleri" isimli bu metinde kendisine aktarım aşkı kurmuş histerik bir hastasıyla olan seansları aktarır. Bu hasta tüm entelektüel zekasına ve gayretine rağmen aktarım aşkı ve analiste yönelttiği talepler nedeniyle serbest çağrışım ilkesine uymaz.

Seanlarda belli bir aşamaya gelindikten sonra bir gelişme göremeyen Ferenczi önce seansa bir deadline koyar ve bunun fayda sağlamasını umar. Ancak seanslar ilerledikçe bir farklılık gözlemler. Ferenczi bu noktaları çalışmanın "ölü noktaları" olarak değerlendirir ve dirençlerin analizini yapmanın yetersiz olduğunu söyler. Doğrudan Ferenczi seansların gidişatını şu şekilde aktarıyor:

"Seanslar onun tarafından tutkulu aşk beyanları ve yeminleriyle, benim tarafımdan ise bu duyguların aktarım niteliğini ona anlatmaya ve onu duygularının gerçek ama bilinçdışı nesnelere geri götürmeye yönelik boş çabalarla geçiyordu." (Ferenczi, 1927)

Dirençlerin çevresinde dolaşmanın bir yolunu ararken Ferenczi, hastasının divana uzandığında bacaklarını çaprazladığını gözlemler ve hastanın arada bir dile getirdiği analiste yönelik aşk fantezileri sırasında alt bölgesinde duyumlar hissettiği söylemine dayanarak bu pozisyonun mastürbasyonla ilişkili olabileceğini düşünür. Hasta bacaklarıyla cinsel organını sıkıştırarak zevk almaktadır. Ferenczi ardından bu eylemi hastaya yasaklar.

Ferenczi burada hastanın duyduğu yoğun aktarımı keserek analitik çalışmanın ilerlemesi adına etkin bir eylemde bulunur. Bu etkin eyleminin sonucunu şöyle aktarır:

"Bu önlemin etkisini "sarsıcıdan" başka bir şekilde tanımlayamam. Alışılmış genital boşalım yasaklanan hasta, seanslar sırasında neredeyse katlanılamaz bir bedensel ve ruhsal huzursuzlukla işkence çekiyordu; artık sakın yatamıyor, sürekli pozisyon değiştiriyordu. Fantezileri ateşli sayıklamalara benziyordu; uzun zamandır unutulmuş anı parçaları ortaya çıkıyor, yavaş yavaş çocukluğundaki belirli olaylar etrafında gruplaşıyor ve hastalığın en önemli travmatik nedenlerinin keşfedilmesini mümkün kılıyordu." (Ferenczi, 1927)

Hastayla yapılan çalışma belirgin bir şekilde ilerler. Fakat bir süre sonra hastası seanslarda bu mastürbatif davranışını bırakmış olsa da evde yapmaya devam ettiğini analistine haber verir. Bunun üzerine Ferenczi bu davranışı evde de yapmaması gerektiğini salık verir. Ve analitik çalışma hızlanarak ilerler...

Ferenczi'nin aynı metinde bu "etkin eylemin" prototipini Freud'a borçlu olduğumuzu söylediğini de bir not olarak eklemek isterim.

Bu yazımda Freud'un 5. Psikanaliz Kongresindeki sunumunda analistin etkin tutumuna yönelik olarak verdiği örneklerden sadece birine daha kısaca değinmek istiyorum. Bu örneğin önemli olduğunu düşünüyorum çünkü bilhassa davranışçı ekollerde yer alan tekniklerden birisi ve Freud'da bunun ilksel örneğine rastlamak epey ilginç. Agarofobisi olan hastalarla yapılan çalışmalarda bu kişilerin dışarı tek başlarına çıkmakta yoğun bir kaygı yaşadıklarını ve bu kaygının aşılması için hastanın tek başına seanslara gelmesi adına analistin salık vermesi gerektiğini söylüyor:

"Demek ki işe fobiyi azaltmakla başlamak gerekir. Hasta, fobinin ortadan kalkmasını mümkün kılacak çağrışımları ve anıları ancak bu sonuç elde edildikten sonra düzenleyebilecektir." (Freud, 2019)

Hem Ferenczi'nin hem Freud'un etkin eylemlerinin hastanın özgün deneyimine, semptomunu yaşayış tarzına göre farklılık gösterdiğine dikkat etmenizi isterim.

Elbette "engellenme (abstinence)" tekniğinin analizdeki yeri üzerine uzun uzadıya konuşulabilir; ya da analistin etkin tutumunu engellenme gibi doğrudan yasaklayıcı bir eylem yerine başka hangi şekillerde ortaya koyabileceği üzerine...

Ancak esas odaklanılması gerektiğini düşündüğüm başka bir nokta var. Bu aynı zamanda yazının ortaya çıkış amacını da beraberinde içeriyor. Freud da Ferenczi de arayışta. Her ikisi de bu anlamda arzulu ve bu sebeple belli bir etik bilince sahip.

Yazıma Lacan'ın analizle birlikte analizanda rüyalarında artmasına ilişkin bir sözyle başlamıştım.

“Analiz ilerledikçe rüyalar daha net, daha analiz edilebilir hale gelir. Çünkü, rüya analistin niyetine daha çok hitap eder.” (Lacan, 2024)

Buradaki analistin niyetinin, onun arzusu olduğunu savunacağım. Seanslar ilerledikçe rüyalar artar çünkü analist rüyaları duymaya açık olduğunu dile getirir. Örneğin bunu analizanın bir kuple ile başlayan rüya parçalarını yorumla açık hale getirerek yapar. Yahut analist etkin bir eylemde bulunur ve analizanın bu eylemi zihninde çevirmesi için alan açar. Tüm bunlarda analistin jesti şöyle gibidir: “Orada olduğunu biliyorum.” Ferenczi’de de analizi uzun süreli duraklamadan çıkaran belki onun salt etkin eyleminden ziyade tedavide yeni yollar aramış olmasıdır...

Derginin ilk sayısına özel bu yazıda, analistin etkinliği gibi nispeten az çalışıldığını düşündüğüm bir kavramı analistin arzusuyla paralel okumaya çalıştım. Umarım Tekinsiz, psikanaliz üzerine düşünmenin yerleşik yolları içinde yeni soruların, yeni okumaların ve beklenmedik karşılaşmaların ortaya çıkabileceği bir alan açar.

Kaynakça

Ferenczi, S. (1927). *Further contributions to the theory and technique of psycho-analysis*. New York, NY: Boni and Liveright Publishers.

Lacan, J. (2024). *Seminer Kitap 1: Freud'un teknik yazıları*. (C. Özcan, Çev.). Encore Yayınları.

Mermertaş, B. M. (2026, Nisan 22). *Psikanalizi kim ciddiye alır?*. Substack.

<https://bawermerih.substack.com/p/psikanalizi-kim-ciddiye-alr>

Zabcı, N. (2019). *Psikanalitik tedavide yeni yollar (1)* (Freud, 1918). İstanbul Çocuk ve Ergen

Psikanalitik Psikoterapi Derneği. <https://www.iceppd.com/psikanalitik-tedavide-yeni-yollar-1-freud-1918/>



The Structure of Fear IV
Serpil Odabaşı

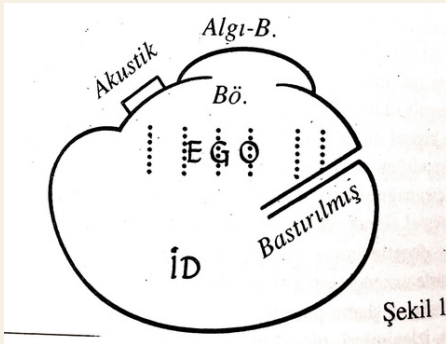
Ne İd'iysem O'yum

Eda Nur Kaya

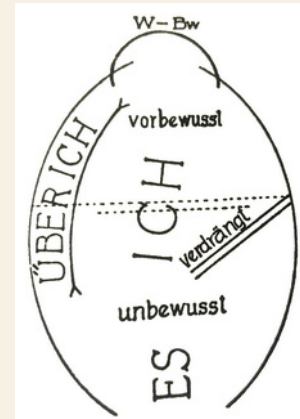
Freud'un histerik kadınlarla çalışarak yaptığı en büyük keşif şüphesiz ki bilinçdışının keşfidir. İnsanda bilinçli bir ego'nun ötesinde konuşan bir şey vardır; Bilinçdışı. Bu noktada Freud'un (1933) psikanalize yeni giriş konferanslarının 31. Konferansının sonunda dile getirdiği ünlü formülasyon akla gelir; "Wo es war soll ich werden" Türkçe'de "id'in olduğu yere ego(benlik) gelmelidir" şeklinde çevrilmiştir.

Bu cümleyi nasıl anlamalıyız? Lacan I. Seminerinde bu cümleyi ele alarak, ego psikolojisinin bu cümleyi; bilincin alanını genişletmek ve id'in olduğu yere ego'nun gelmesi gibi bir yer değiştirmeyi içeren yaklaşımını eleştirir. Ve ekler; "İd neredediyse- orada olduğunu sanmayın, birçok yerde var." Lacan'ın bu ifadesi Freud'un 31.konferansına dayanır. Freud bu konferansta id-ego-süperego'nun ruhsallığımızda coğrafi bir konumu temsil etmediğini söylemiştir. Dolayısıyla id tek bir yerde değil birçok yerdedir. Peki id'in birçok yerde olmasını nasıl anlamalıyız?

Freud 31. konferanstan 10 yıl önce (1923) "Benlik ve İd" (Das Ich und Das Es) isimli metninde ego ve id için bir şema çizer, 10 yıl sonraki yeni giriş konferansında bu şema -aşağıda da göreceğiniz gibi- farklılaşarak tekrar karşımıza çıkar.



(Das Ich und Das Es, 1923)
Şekil 1



(Die Zerlegung der psychischen
Persönlichkeit, 1933)
Şekil 2

Bu soruya yanıt verebilmek için Freud'un 1923 tarihli Benlik ve İd metnine dönmek gerekir. Freud, burada benliğin bağımsız ve bütünlüklü bir yapı olmadığını ve id'den dönüşerek ortaya çıktığını dile getirir. Yani Ego'da da bilinçdışı bir taraf bulunur. Dış dünyanın gerçekleri ve engellemeleri ile karşılaşan benlik (ego) sınırsız bir şekilde işleyen haz ilkesinin yerine gerçeklik ilkesini koymaya çalışır. Ancak benliğin bu çabası bize, id karşısında özerk bir konuma sahip olduğunu göstermez. Freud burada ego ve id'in işlevlerine dair bir örnek verir. Ego'yu id ile ilişkisinde onun üstün gücünü denetlemek zorunda olan at sırtındaki bir adama benzetir. Ancak buradaki fark şudur; genellikle binici bunu kendi gücüyle yaparken, ego ödünç güçler kullanır. Freud benzetmeyi biraz daha ileri götürerek; binici eğer atından ayrılmayacaksa, atı kendi istediği yöne değil gitmek istediği yere götürmek zorunda kalacağını belirtir. Yani ego id'in arzusunu sanki kendisininymiş gibi eyleme dökme alışkanlığındadır. Öte yandan id, yalnızca bastırılmış içerikleri temsil etmez. Bastırılmış olan id'in bir bölümünü oluştursa da id, bundan daha geniş ve daha kökensel bir ruhsal temsile işaret eder. Böylece Freud'un şeması, ruhsal aygıtın birbirinden yalıtılmış bölgelerden değil, süreklilik ve geçişlerle birbirine bağlanan alanlardan oluştuğunu göstermektedir.

Konuşan Özne

Lacan I. Seminerine tekrar dönelim. Lacan ego'nun imgesel bir işlev olduğunu ve özne ile karıştırılmaması gerektiğini dile getirir. O halde şu soru dile gelir Özne diye adlandırdığımız şey nedir? Psikanalizin öznesi nerededir?

“Konuşan özneyi mutlaka özne olarak kabul etmeliyiz. Peki neden? Basit bir nedenle, çünkü yalan söyleme becerisi var. Yani söylediği ile olduğu bir değildir.” (Lacan, Seminer I,1953-1954, sf.286)

Lacan Freud'un Ichspaltung (ego bölünmesi) kavramından yola çıkarak özne'yi açıklayacak ve la refente şeklinde yeniden yorumlayacaktır. Lacan'ın öznesi \$ (sujet barre) işaretiyle gösterilir. Lacan burada la frente ifadesinde; özne'nin yarılmış, bölünmüş ve bunun ötesinde de kendisine yabancılaşmış bir özne olduğundan söz eder. Özne bölünmüş öznedir (\$) ve Lacan için bölünme, bir anlamda varolma ihtimalinin koşuludur. Lacan Dil' içinde konuşan varlıkta bu bölünmeyi; sözce (énoncé) ve sözceleme (énoncition) arasındaki fark üzerinden açıklar. Bu kavramları bir örnek üzerinden ele almaya çalışacağım.

“Babamı hiç umursamıyorum.” cümlesini düşünelim. Burada sözce, bilinç düzeyinde yani baba’nın umursanmadığıdır. Ancak sözceleme düzeyinde özne bu ifadeden sonra; sık sık babasından bahsedebilir, rüyalarında babasını görebilir, baba’yı konuşurken sürçebilir. Yani özne bu cümlede umursamadığını söylerken aksine babasını önemseydiği ifade ediyor olabilir. Ya da etmiyor olabilir... Tabiki bu bilinçdışı düzeyde gerçekleşir. Dolayısıyla bu cümleyi analiz ederken sözce yani bilinç düzeyinde bir anlam ifade edecektir. (Babamı umursamıyorum.) Ancak sözceleme yani bilinçdışı düzeyde çok daha derin-farklı-karşıt anlamlara gelebilir. Böylece konuşan özne dilbilimsel anlamda ikiye bölünür.

Ayna Kandırdı Ben’i

“Ben, bir imgeye tutkusal yabancılaşmada doğar.”
(Lacan, Ecrits, 1966, s.113)

Diğer bölünme ise ayna evresi ile başlayan süreçte gerçekleşecektir. Daha önce de belirttiğim üzere Lacan için ego imgesel düzene, özne ise sembolik düzene aittir. Yani Lacancı özne ne ego psikolojisinin işaret ettiği ‘mantıklı bir birey’ ne de ‘bilincin’ öznesidir. Lacan için ego, ayna evresinde temsil edilir. Ayna evresi öncesi dönemde bebek kendisini bir bütün olarak duyumsayamaz. Ayna evresiyle beraber çocuk kendisini aynada gördüğü ve ebeveynin işaret ettiği “aynadaki bu güzel imge, benim” ayna tarafından yansıtılan bütünlüklü imgeyle özdeşleşir (ideal ego-ben olmayan ama olabilecek imge). Kendisini bu imge olarak kabul eder ancak kendisini böyle kabul etse de her şeye gücü yetmiyordur ya da bütünlüklü değildir... ve böylece Ayna kandırır bizleri...

Bir an için kendini eksiksiz hissetmiş olan özne bunun karşılığında kendisine yabancılaşmıştır. İşte bu yabancılaşma/bölünme imgesel düzenin kurucusudur. Böylece ben, Ayna’dan doğar, Öteki ise bir ayna olur. Yani özne, içerisine bir Öteki’ni almış olur ve kendisinden dışarı atılır, yabancılaşır. Analitik çalışma, aktarım ilişkisi aracılığıyla öznenin kendi tarihinde etkin olan Öteki’ye seslenebileceği bir alan açar. Analistin işlevi, yeni bir özdeşleşme figürü ya da benlik ideali olmak değil, öznenin söyleminin gerçek Ötekilerine yönelmesini mümkün kılacak bir boşluk yaratmaktır. Bu konum korunduğu ölçüde analitik süreç, iki benlik arasındaki imgesel alışverişten uzaklaşır ve öznenin bilinçdışı tarafından yapılandırılmış gösteren zincirlerinde ilerler. Bu nedenle Lacan, Freud’un ünlü "Wo Es war, soll Ich werden" formülüne getirilen geleneksel yoruma itiraz eder. Ego psikolojisinin yaygın okumasında bu ifade, bilinçdışının egonun egemenliği altına alınması ve analizin nihai amacının egonun güçlendirilmesi olarak anlaşılmıştır.

Lacan'a göre ise bu yorum, Freud'un keşfinin radikal niteliğini gözden kaçırmaktadır. Çünkü ego, sanıldığı gibi öznenin hakikatine en yakın yapı değil, ayna evresinde kurulan ve özünde bir yabancılaşmaya dayanan imgesel bir oluşumdur. Oysa Lacan için analiz, egonun güçlenme serüveni değil, öznenin kendi hakikatiyle karşılaşmasının açtığı dolambaçlı yoldur. Lacancı okumada Freud'un formülü, "İd'in olduğu yerde ben olmalıdır" şeklinde değil, "İd'in bulunduğu yerde 'özne' ortaya çıkmalıdır/oluşmalıdır" şeklinde yeni bir anlam doğurur böylece...

Psikanalizin Özne'si

"Özne'nin olduğu bir yer yoktur ki öznenin aphanisis'i de olmasın ve öznenin diyalektiği tam da bu yabancılaşmada, bu temel bölünmüşlükte tesis edilir." (Lacan, XI. Seminer, 1964).

Öznenin ayna evresinde kurduğu ilk özdeşleşme, ona bir zamanlar sahip olduğunu düşündüğü bir bütünlük yanılsaması sunar. Bu imgesel konum, öznenin kendisini ancak yabancılaşma aracılığıyla tanıyabilmesinin koşuludur. Oidipal yapılanmayla birlikte anne-çocuk ikilisinin arasına bir 'üçüncü' olarak Baba'nın işlevi girer ve özne Baba'nın Adı aracılığıyla sembolik düzene dahil olur. Böylece dilin, yasanın ve Büyük Öteki'nin alanına katılır.

Bu noktadan itibaren öznenin arzusu, ayna evresinde deneyimlenen kayıp bütünlük etrafında şekillenmeye devam eder. Lacan'ın ideal ben (moi idéal) olarak adlandırdığı bu imgesel bütünlük, öznenin hiçbir zaman fiilen sahip olmadığı, ancak kaybettiğini varsaydığı bir tamlık imgesidir. Bununla birlikte sembolik düzene giriş, özneyi yapısal bir eksiklik tarafından belirler. Arzu da tam olarak bu eksiklik zemininde işlemeye başlar. Sembolik alanda özne artık kendisini yalnızca ideal ben düzeyinde deneyimlemez; aynı zamanda Büyük Öteki'nin bakışından değerlendirildiği ben ideali (idéel du moi) tarafından da belirlenir. Böylece öznel deneyim, bir yanda imgesel özdeşleşmelerin ürünü olan ideal ben, diğer yanda Öteki'nin alanında kurulan ben ideali arasındaki gerilim tarafından yapılandırılır. Öznenin bölünmüşlüğü de bu iki eksen arasındaki kapanmaz yarıktan kaynaklanır.

Analitik çalışma süresince özne, imgesel özdeşleşmelerin vaat ettiği bütünlüğün olanaksızlığıyla yüzleşir ve arzusunu yapılandıran eksikliği tanımaya başlar. Bu tanıma, öznenin kendi arzusuna yabancılaşmış konumunu fark etmesine ve özne tarihini yapılandıran Ötekileri üstlenebilmesine alan açar. Benliğin imgesel örgütlenmesi ve yanılsamalı bütünlüğü çözülürken, özne giderek arzusunun hakikatinde beliren bölünmüş özne konumuna yerleşecektir... Böylece özne, benliğinin bütünlük fantezisine olan ilgisi başka bir bakışa kayar, artık arzusunun nedeni olan eksiklikle farklı/başka bir ilişki kurabilir. Ne var ki bu, nihai bir uzlaşma ya da tamamlanmış bir özne konum değildir; özne, gösterenler zinciri içerisinde her yeni eklemlenmeyle yeniden konumlanır, bölünmüş yapısını farklı biçimlerde deneyimler ve özneleşme sürecini sürekli olarak yeniden üretir...

“Wo es war soll ich werden.” “Bir zamanlar yabancı güçlerin -dil olarak Öteki, arzu olarak Öteki- hükmettiği o mahalde var olmalıyım. Bu ötekiliği özneleştirmeliyim.” (Fink, 2020, s.113).

Öz-Ne

Özne bölünmüştür bu nedenle yazının sonunda öz-ne şeklinde yazmayı düşündüm. Ancak bu başka bir soruyu doğurdu. Psikanalizin hep peşinden gittiği ve gideceği soruyu. Öz-nedir? Metin boyunca bu sürecin izleğinden ilerledik ve görüldüğü üzere Freud'un “Wo es war soll ich werden.” cümlesinin Lacan'da birden fazla anlamı vardır. Son olarak ise çeviri bağlamında ve dil'in bu cümleyi anlamamızda sağladığı olanaklar üzerinden konuşarak bitirmeyi planlıyorum.

Çeviri bağlamında bu ifadeyi yeniden ele aldığımızda, Almancada, Fransızcadaki le moi ve le je ayrımına karşılık gelen iki ayrı terimin bulunmadığı görülür. Bu nedenle Almanca Ich sözcüğü, Fransızcaya kimi zaman benlik (le moi), kimi zaman ise özne (le je) olarak çevrilebilmektedir. Öte yandan Freud bu ifadeyi dile getirirken “das Es” (İd) ve “das Ich” (Ego) terimlerini kullanmaz; yalnızca Es ve Ich der. Bunlar Almancadaki zamirlere denk düşer. Dolayısıyla Freud'un formülü, bilincin dürtü üzerinde kuracağı bir zaferi değil, öznenin bilinçdışının konuştuğu yerde belirmesini ifade eder. Analizin ufkunda bekleyen şey daha güçlü bir benlik değil, arzusunun hakikati karşısında konuşabilen ve bu hakikatin sorumluluğunu üstlenebilen bölünmüş öznedir. Belki de analitik deneyimin en özgün etkisi burada ortaya çıkar: Öznenin, kendisini en az tanıdığı yerde, kendi s(öz)ünün içinde, yavaş yavaş doğmaya başlamasında.

Böylece Freud'un bizim de tartıştığımız bu ifadesi Lacan'ın çalışmasında ve Fransızca'nın verdiği olanaklar ile bir anlam daha doğurur.

“Wo es war, soll ich werden.”

“Her ne idi ise orada olmalıyım.” Oraya gelmeliyim..

Ölümün Gerçek'liğinin varlığında, eksikliğin etrafında kurulurum
O zaman unutulmuş çocukluk düşlerim, şimdiki gerçeklik olur
Ayna'nın arkasından bir yabancı seslenir ve sorar
Öz-nedir?
Öz-ne? Dile geldiğinde,
Özne başlar... oluşageleceği yer'e.

Bir müzik ile bitirmek istedim. Başka yazılarda buluşmak üzere.

<https://youtu.be/vabnZ9-ex7o?si=IOCS4q3HnY86vA3N>

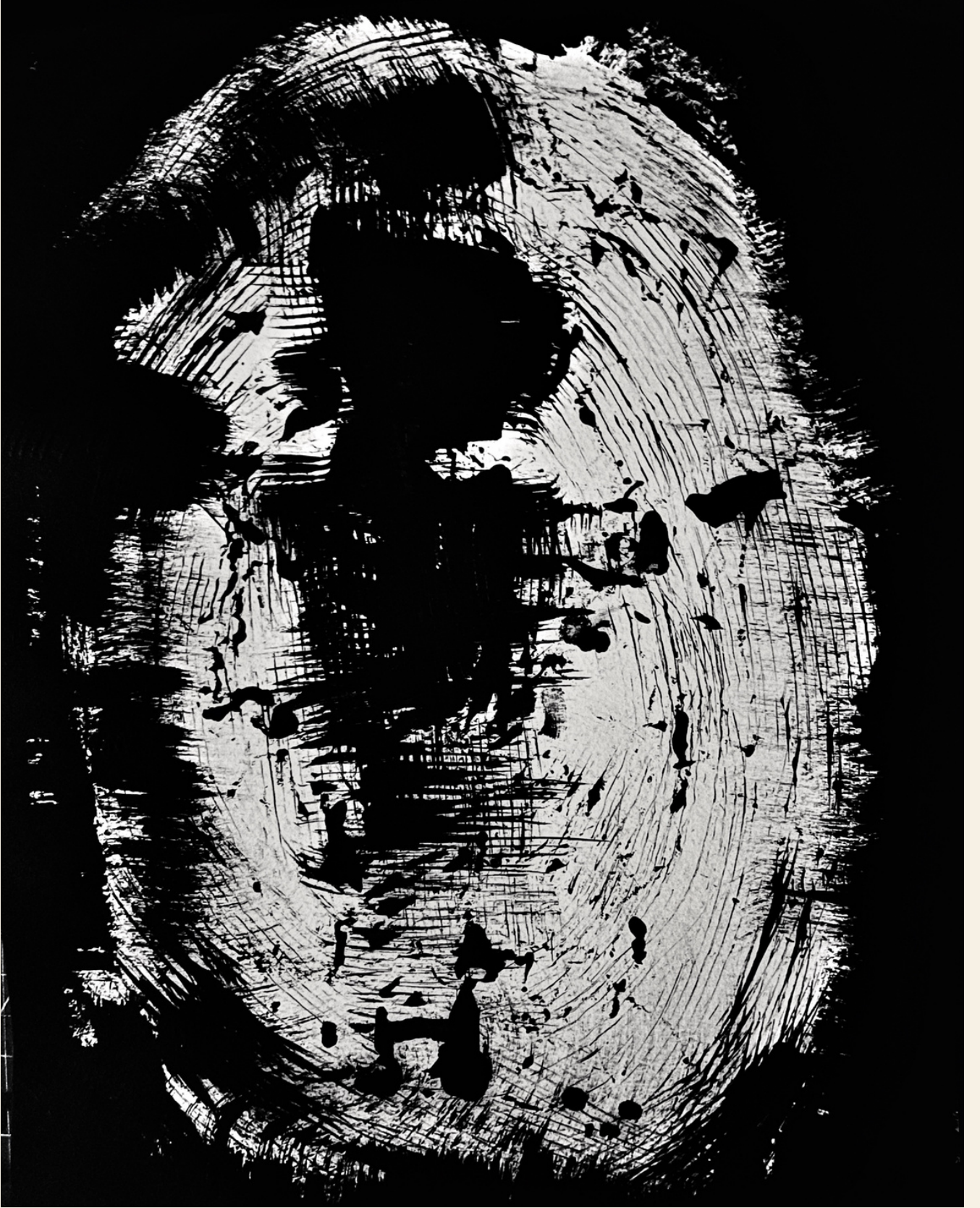
Freud'un at sırtındaki adam örneği bana Yunan Mitolojisinde yarı insan ve yarı at bedenli bir varlığı düşündürmüştü. "Kentaur"



*Antoine-Louis Barye's
centauride sculpture*

Kaynakça

- Fink, B. (2020). *Lacancı özne* (K. Güleç, Çev.). Encore Yayınları. (Özgün eser 1995 yılında yayımlanmıştır).
- Fink, B. (2022). *Lacan'da aşk: 8. Seminer aktarım üstüne bir inceleme* (E. O. Gezmiş & Z. Oğuz, Çev.). Kolektif Kitap.
- Freud, S. (1933). *Neue Folge der Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse*. Internationaler Psychoanalytischer Verlag.
- <https://www.psychanalyse.lu/Freud/FreudNeueVorlesungen.pdf>
- Freud, S. (2013). *Metapsikoloji* (E. Kapkın & A. Tekşen, Çev.). Payel Yayınları.
- Lacan, J. (2006). *Écrits: The first complete edition in English* (B. Fink, Trans.). W. W. Norton & Company.
- Lacan, J. (2013). *Seminer I: Freud'un teknik yazıları üzerine* (C. Özcan, Çev.). Encore Yayınları. (Özgün eser 1953-1954 yılında yayımlanmıştır).
- Lacan, J. (2019). *Psikanalizin dört temel kavramı: Seminer 11. Kitap* (N. Erdem, Çev.). Metis Yayınları. (Özgün eser 1973'te yayımlanmıştır).
- Nasio, J.-D. (2018). *Psikanalizin yedi temel kavramı* (Ö. Soysal & M. Erşen, Çev.). İmge Kitabevi.



Undone
Serpil Odabaşı

Kon(uş)uyorum! Elif Karabıdak

*“Bazıları der ki;
Bir sözcük ölür
Söylendiği zaman,
Bense derim ki;
Tam o gün başlar
Yaşamaya.”
-Emily Dickinson-*

Derginin kapağındaki silüet -belki bir kadın- sanki oturuyor bir halde, kafasında yerleşmiş bir kuş ve ağzı olmayan bu eser bana oturup konuşmayı (seans odasında olmayı) çağrıştırdı. Silüetin bedenini kaplayan kökler misali dallanıp budaklanmasını dilediğim yazımı bu bağlamda yazmaya karar verdim. Pek tabii seanslarda elimizde sigara olmuyor :)

‘Konuşmak’ kelimesine etimolojik olarak bakıldığında, kelimenin kökü olan -kon- karşımıza çıkar; bir yere oturmak, yerleşmek, konmak, durmak anlamlarına gelmektedir. Bu köke ev sahipliği yapan başka sözcükler ise; “konum, konut, konuk” sözcükleridir. Bir konuk olarak analizin konutuna gelen özne, bir konum olarak konuşmaya başlar. Kendi sözünü duymak için analize gelen kişi “Kon-uş-lan-ır”. Analizde konuşma; kendine bir yer açma alanı, sözünü yerleştirebileceği bir alandır. Beden, bir yer’e (koltuk/divan) yerleştirilir ve söz de öznenin üzerine yerleşir. Psikanalizin en ünlü vakası olan Anna O. (gerçek ismi Bertha’dır ki o da, ünlü-şanlı anlamlarına gelir) bir semptomunun ortaya çıktığı döneme ait olan olayı anlatabildiğinde, semptomunun hafiflediğini görmüş ve yaşadığı deneyimi “Konuşma Tedavisi” (Talking Cure) olarak adlandırmıştır (1893). Tedavi eden şey öznenin kendi sözüdür. Analizan kelimesi de ‘kendi kendini analiz eden’ anlamındadır. Burada konuşma, öznenin kendisi için henüz kurulmamış olan hakikate doğru yol almaktır. Sözün ortaya konmadığında bedende ‘yer’ bulan semptom, bir tür konuşma biçimi olarak düşünülebilir.

“Kadınlar Freud’a Psikanalizi Nasıl Keşfettirdiler?” adlı metnin yazarı Bell a Habip; Freud’un ‘Düşlerin Yorumu’ kitabı için; babasının ölümünün ardından yaşadığı yasın bir çıktısı olarak tanımladığından, hastalarını dinledikçe kendi çocukluğunu hatırladığından, rüyalarını ve çağrışımlarını not edip bunlardan doğan keşiflerini Fliess’e yazarak yazıyı da bir tür terapötik araç olarak kullandığından söz eder. ‘Düşlerin Yorumu’ kitabı, Freud’un kendi üzerinde yürüttüğü bir çalışmanın da eseridir. Freud’a psikanalizi keşfettiren kadınlardan biri olan Cacilie, Freud için, konuşmanın dönüştürücü gücünü anlamasında belirleyici olan vakalardan biridir. Cacilie, yaşadığı yüz felcinin geçmişte kocasıyla yaşadığı bir kavgayı Freud’a konuştuğunda elini yüzüne götürerek bunun ‘kendisi için bir tokat gibi’ olduğunu söyler. ‘Tokat’ beden üzerinde gerçek bir etki yaratmıştır. Freud’un deyişiyle “Bir düşüncenin yerine bedensel bir ifade ikame olmuştur.” Serbestçe konuşulan bir anda ortaya çıkan bu malzeme, o zamanlar ‘serbest çağrışım’ tam olarak yerleşmemişken, Freud’a çağrışımları yönlendirmemeyi göstermiştir.

Lacan (2002) : “Semptom tamamen bir dil analizinde çözülür, çünkü semptomun kendisi bir dil gibi yapılandırılmıştır, çünkü konuşma dil tarafından iletilmiştir.” demiştir. Dünyaya gelen bebek bir dilin içine doğar. Henüz anne karnındayken; hangi biyolojik cinsiyette olacağı, ona ne isim verileceği, nasıl görüneceği, kime benzeyeceği hakkında düşünülmüş, konuşulmuştur. Bu anlamlar ağının içinde bebek anne ve babasının arzularına ‘yer’leşmiştir. Analizde olan şey, semptomu ortadan kaldırmak değil, önce ona bir yer vermektir. Bruce Fink “Lacancı Özne” adlı kitabında; kendisini meydana getiren yabancı gücün arzusunun sorumluluğunu üstlenen öznenin, öznel tarihinin başında atılmış bir zar misali, zarın ne getirdiği belli olan kaderini öznelleştirilmesinden ve nedensel başkalığı üstlenmesinden bahseder. Kendi yazgısının öznesi olmaya çalışan özne kendi nedeni olarak var olmalıdır.

Oda

Psikanaliz, kimi zaman bedeniyle konuşan özneyi, sözün alanına davet eder. Bu davetin buluşulan mekanı sözün ortaya çıkmasına olanak sağlayan analitik oda'dır. Öznenin kendi sözünü bir ötekinin eşliğinde duyabildiği.. Konuşmak yan yana düşünülen bir alan, karşılık da içerir. Eylem olarak konuşma bir ses çıkarmaktan ibaret olmayışıyla birlikte, analist ile analizanın birlikte bir yer tutması, ortak bir mekanda bir araya gelmesi ve bir mek'an' kurması bağlamında da düşünülebilir. Bilinçdışının ancak analiz alanı içerisinde var olacağını söyleyen Nasio; Lacan'ın bilinçdışının kendisini dinlememizi gerektirdiği görüşüne atıf yaparak, bilinçdışının olması için, tanınması gerektiğinden söz eder ve bu tanınmanın düşüncenin değil varlığın tanınmasıdır der.

Thomas H. Ogden, görüşme odası için "Hikayesini anlatacağı bir ses bulması gerektiğini fark edeceği son derece sessiz bir yerdir. Bu ses belki de daha önce hiç duymadığı düşüncelerinin sesidir." Der. Mladen Dolar; ilk hayat belirtisinin ses olduğu, tam bir sessizliğin ise 'tekinsiz' oluşu hakkında yazar. Bebeğin ilk kalp atışının dinlendiği ya da doğum anında odada yankılanan ağlayan sesi, varolduğunun işaretlerindendir. Buna kıyasla , mutlak sessizlik, ölümü çağırıştırır. Öznenin tüm seslerden uzaklaşıp bir başına kaldığı anlarda dahi sestten tümüyle ayrılmış değildir, susturulamayan bir sesin, iç sesin varlığı tüm inatçılığıyla oradadır, duyulur. Analize konuşmaya çağrılan kişi, tüm bu sesleri ve sessizliği kat etmeye dair bir yolculuktur.

Yankının Tekinsizliği ve Ses'in Ayna Evresi

Dergiye ismini veren Tekinsizlik (Das Unheimliche) kavramı ve yine kapak sayfasında bulunan Serpil Odabaşı'nın "Shelled Balance" adlı eseri, seans odasında kendi sesini işitmenin tekinsizliğiyle ilgili düşünmeme yol açtı. Ağaç köklerine benzeyen beden formu, seans odasında konuşurken ağaç kökü misali kendi tarihinin kökleri üzerinde çalışır özne. Seans odası, konuşulan bir yer olmasının yanında, işitilen bir yerdir ve kendi sesini işiten özne için tekinsizdir. En yabancı gelen aslında içimizde bulunan "şey" olarak geri döner. Sesinin yankısında beliren yabancılık, bilinçdışının açıldığı eşiklerden biridir. Lacan (1973) : "Kulaklar bilinçdışı alanında kapanması mümkün olmayan tek deliktir." Der. Uyurken bile kulak tümüyle kapanmaz.

Analitik deneyimde serbest çağrışım ile bir kuş gibi öznenin tepesine konan sözcüklerin, beklenmedik bir halde nereye savrulacağı bilinmez. Kişinin, kendisinin getirdiği ancak yine de gizlenmişin ortaya çıkardığı bu yabancı gelen şey tekinsizdir. Konuşan öznenin tepesine konan kuş bazen üzerinde konaklar, bazen uçup gider, sonra geri döner. İnsan kendi sözünü 'konağı' oluverir. Seans odasında sesin kendine dönüşündeki yankılı (Ekho) hal, öznenin arzusuyla karşılaşmasının bir yoludur. Yine Mladen Dolar'a atıf yapacak olursam; ses ve bakışın bir arada olduğu Narkissos mitinden bahseder. Peri kızı olan Ekho yalnızca duyduklarını tekrar edebilir, kendisi bir konuşma başlatamaz. Öldüğünde ise geriye sesi kalır yalnızca ve sesimizi yankılamaya devam eder. Buna benzeyen bir deneyimden de söz eder Dolar: Kişinin kendi sesinin kaydını dinlemesi. Aynanın karşısında görüntüye bakmanın narsisistik bir haz verişinin aksine, kaydedilmiş kendi sesini işitmenin hoşnutsuz bir deneyim oluşundan bahseder. Kendini konuşurken işitmenin açtığı yarık, tekinsizdir ve narsisizmi bozmaktadır.

Lacan erken dönem çalışmalarında öznenin kuruluşunu ayna modeli üzerinden kurar. Öznenin konuştuğunda kendi sesini işitmesi, benzer şekilde aynanın karşısında yansımaya bakışı, narsisistik bir düzendir. Kişi ses üretirken sesinin kendisine dönüşünü işitir ve bu dönüş hareketi içinde kendini, tıpkı ayna karşısında olduğu gibi, bir bütünlük olarak deneyimlemeye başlar. Bu hayali tamlık; tanıma ve yanlış tanımayı aynı anda ortaya çıkarır. Çocuğun ayna karşısında tanıdığı kendisi bir yanılsamadır. Sahip olmadığı hayali bir bütünlük.. Benliğin kuruluşu buralardadır, kendisiyle ve ötekilerle kuracağı ilişkilerin temel yapısı. Lacan bakış ve sesi objet petit a'nın iki ayrıcalıklı görünümü olarak ele alsa da, başlangıçta bakış'a verdiği ağırlık belirgindir (Dolar).

Mladen Dolar ise sesin bakıştan daha dikkat çekici oluşu hakkında: "Şayet ses ilk hayat belirtisiyse, kendini işitmek ve kendi sesini tanımak, aynada kendini tanımaktan önce gelen bir deneyim değil midir?" Diye sorar. Annenin sesini, göbek bağının yerini alan gayri maddi bağ olarak yazar ve "Kendi sesini tanımak, bebeğin aynada kendini tanımasına eşlik eden coşkunun aynısını yaratmaz mı?" diyerek sormaya devam eder.

Sesin Ardında Bir'i Var mı?

Freud'un "Tekinsiz" adlı metninde geçirdiği, E.T.A. Hoffmann'ın "Kumadam" (Das Sandmann) adlı eserinde otomat olan Olimpia, kusursuz güzelliكتedir ve mükemmel şarkı söyler. Şarkı söyleyişindeki mekanik olarak üretilen bu sesin tekinsizliği mevcuttur. Metinde Olimpia'nın tekinsizliği için "Sanki canlı bir varlığı taklit ediyormuş gibi tuhaf bir tarafı var." Denir. Freud Tekinsiz metninde bu hissi uyandıracak 'şey'leri düşündüğünde, Jentsch'den alıntı yaparak: "Görünüşte canlı veya cansız olan bir varlığın gerçekten canlı olup olmadığına dair şüphelerden" yola çıkarak, bu şüphenin tekinsizlik duygusunu doğurduğundan söz eder. Devamında balmumu heykellerden, oyuncak bebeklerden, robotlardan bahseder. Günümüzde yapay zeka ile üretilen görüntüler, videolar ve ses kayıtları bu şüpheleri yeni bir düzleme taşımaktadır. Hoffmann'ın Olimpia'sı gibi günümüz AI görüntüleri insana benzeyip insan sesi çıkarırlar. Gerçek varlıktan ayırt edilmesi zor olan bir görüntü mevcuttur, ancak buna karşın gerçekte bir beden yoktur. Gerçekte temsil ettiği bir özne yoktur ve bu beraberinde huzursuzluk, hoşnutsuzluk getirir. Bir ses duyulur ama ardında bir deneyim yaşayan, arzulayan, hatırlayan, tökezleyen (iz bırakan) bir beden yoktur.

"Shelled Balance" adlı eserde silüetin tam bir yüzünün olmayışını da tekinsizlik üzerinden okumaya çalışacağım. Tanınırlığın vaadi olan yüz, bir karşılaşma mekanı yaratır; yüz ile tanınır ve tanırız. Eserde tam bir yüz yoktur ancak göz oradadır, bakıverir. Bakışın içinde kendi konumumuzu hissederiz. Nereye baktığı belli değildir ancak bu onu daha güçlü kılabilir ve tekinsizlik yaratır. Özneye aittir, tanıdıktır; bununla birlikte gizli ve örtüktür. Klinik mekanı düşündüğümüzde klasik divan düzeninde konuşan özne, analisti görmez. Yüz, bakış geri çekilmiştir. Görmede meydana gelen bu boşluk konuşma ve işitme alanını genişletir. Analist burada Bir kişi değil, bir pozisyonudur. Bahsedilen boşluk kurucu bir işlevdedir. Özne sesinin yankısının içinde ilerler durur...

Bırakmayacağız keşfetmeyi
Ve bütün keşiflerimizin sonu
Başladığımız yere dönmek olacak
Ve ilk defa tanımak orayı
-T.S. Eliot, “Küçük Kasaba”

Kaynakça

- Dolar, M. (2013). *Sahibinin sesi: psikanaliz ve ses*. (B. E. Aksoy, Çev.). Metis Yayınları.
- Fink, B. (2020). *Lacancı özne*. (K. Güleç, Çev.). Encore Yayınları.
- Freud, S. ve Breuer, J. (2001). *Histeri üzerine çalışmalar*. (E. Kapkın, Çev.). Payel Yayınevi.
- Freud, S. (2024). *Sanat ve edebiyat üzerine yazılar*. (R. Erulaş Çev.). Olimpos Yayınları.
- Habip, B. (2012). *Psikanalizin içinden*. Yapı Kredi Yayınları.
- Hoffmann, E.T.A. (2020). *Kumadam*. (A. Alacaoğlu Çev.). İthaki Yayınları.
- Lacan, J. (2002). *Écrits: A selection*. (B. Fink Çev.). W. W. Norton & Company.
- Lacan, J. (2022). *Psikanalizin dört temel kavramı: Seminer 11. Kitap*. (N. Erdem Çev.). Metis Yayınları.
- Nasio, J.-D. (2025). *Jacques Lacan'ın kuramı üzerine beş ders*. (Ö. Soysal & M. Erşen, Çev.). Livera Yayınevi.
- Odabaşı, S. (2025). *Shelled balance*. serpilodabasi.com adresinden alınmıştır.
- Ogden, T. H. (2023). *Deneyimin ilkel ucu*. (A. D. Ülkümen, C. Baycan & C. A. Dikmen, Çev.). Sfenks Kitap.



The Structure of Fear III
Serpil Odabaşı

Sömürge Ruhsallığı ve Öznenin Kuruluşu

Fırat Kolyiğit

“İçlerine ustalıkla korku, aşağılık kompleksi, ürperiş, boyun eğiş, umutsuzluk ve uşaklık aşılanmış milyonlarca insandan söz ediyorum.”

— Aimé Césaire, Sömürgecilik Üzerine Konuşma

Özne meselesi, modern düşüncenin en temel tartışma alanlarından biridir. Michel Foucault, Friedrich Nietzsche ve Jacques Lacan gibi düşünürler, özneyi kendi kendisinin efendisi olan, şeffaf ve değişmez bir varlık olarak değil; tarihsel, toplumsal, kültürel ve simgesel ilişkiler içerisinde kurulan bir süreç olarak ele almışlardır. Bu yaklaşım içerisinde özne, sabit bir özden ziyade sürekli biçimlenen, dönüşen ve farklı güç ilişkileri içerisinde yeniden kurulan dinamik bir yapı olarak düşünülür.

Psikanalitik kuram açısından da özne doğuştan verili, bütünlüklü ve kendi üzerine kapanmış bir yapı değildir. Aksine özne; eksiklik, arzu, özdeşleşme ve nesne ilişkileri içerisinde aşamalı olarak kurulur. Freud ile birlikte insanın kendi ruhsal yaşamının mutlak hâkimi olmadığı fikri ortaya konmuş; Lacan ise öznenin dil ve Öteki ile kurduğu ilişki içerisinde biçimlendiğini ileri sürmüştür.

Sömürgecilik ve Öznenin Yaralanması

Sömürge toplumlarında özneleşme süreci çoğu zaman yarıklı, eksik ve parçalanmış biçimde deneyimlenir. Başta Frantz Fanon, Albert Memmi ve Ngũgĩ wa Thiong'o olmak üzere birçok düşünür, sömürgeciliği yalnızca tarihsel ya da siyasal bir olgu olarak değil; öznenin bedeninde, ruhsallığında ve toplumsal ilişkilerinde etkisini sürdüren bir yapı olarak ele almıştır.

Sömürgecilik yalnızca ekonomik sömürü ya da siyasal baskı üretmez; aynı zamanda öznenin kendisini algılama biçimini dönüştüren bir ruhsal örgütlenme yaratır.

Frantz Fanon, Siyah Deri, Beyaz Maskeler adlı eserinde bu durumu şu sözlerle ifade eder:

“Siyah insan, beyaz insanın gözünde var olabilmek için sürekli kendini yeniden icat etmek zorundadır.” (Fanon, 2008)

Bu ifade, sömürge öznesinin kendi benliğini doğrudan değil, Öteki'nin bakışı üzerinden kurduğunu gösterir.

Fanon'un düşüncesi, Hegel'in tanınma kuramı, Freud'un bilinçdışı ve özdeşleşme kavramları ile Lacan'ın Öteki ve arzu kuramları ışığında okunabilir. Hegel'in efendi-köle diyalektiğinde ortaya koyduğu tanınma mücadelesi, Fanon'da sömürgeleştirilmiş öznenin sömürgeci tarafından insan olarak tanınma arzusuna dönüşür. Freud'un özdeşleşme kuramı, sömürge öznesinin egemen kültürün değerlerini içselleştirme süreçlerini anlamaya imkân verirken; Lacan'ın Öteki kavramı, öznenin kendisini egemenin bakışı aracılığıyla deneyimlemesini açıklar. Bu nedenle Fanon'a göre sömürgecilik yalnızca toprağı ve emeğı değil; öznenin benlik deneyimini, arzusunu ve kendisiyle kurduğu ilişkiyi de işgal eder.

Melankoli, Kayıp ve Sömürge Ruhsallığı

Freud'un Yas ve Melankoli metni, sömürge deneyiminin ruhsal sonuçlarını anlamak açısından önemli bir kuramsal çerçeve sunar. Yas sürecinde özne kaybı kabul ederek yaşamla yeniden bağ kurabilirken, melankolide kayıp benliğin içine alınır ve özne kendi değerini içeriden aşındıran bir yapı geliştirir.

Bu açıdan sömürgecilik yalnızca dışsal bir egemenlik biçimi değil; aynı zamanda öznenin kendi değerini, tarihini ve simgesel varlığını aşındıran bir ruhsal düzendir. Sömürge öznesi zamanla egemenin bakışını içselleştirir ve kendisini bu bakış aracılığıyla değerlendirmeye başlar.

Bu durum, sömürge toplumlarında parçalanmış bir kendilik deneyiminin ortaya çıkmasına neden olur.

Sonuç olarak kolonyal öznenin kuruluşu, yalnızca dışsal bir siyasal tahakkümün sonucu değildir. Sömürgecilik, öznenin kendisiyle kurduğu ilişkiye nüfuz ederek onun arzusunu, özdeşleşmelerini ve kendilik değerini biçimlendirir. Bu nedenle sömürgeleştirilmiş özne yalnızca ekonomik ya da hukuksal olarak değil; ruhsal düzlemde de bölünmüş bir deneyim yaşar. Fanon'un ortaya koyduğu üzere sömürge öznesi, çoğu zaman kendisini sömürgecinin bakışı aracılığıyla görmeye başlar; böylece yabancılaşma yalnızca toplumsal bir durum değil, öznenin iç dünyasına yerleşmiş bir örgütlenme hâline gelir.

Bu açıdan sömürgesizleşme (dekolonizasyon), yalnızca siyasal bağımsızlığın kazanılması değildir. Aynı zamanda öznenin kendi tarihine, bedenine, diline ve arzusuna yeniden sahip çıkma mücadelesidir. Fanon'un düşüncesinde özgürleşme, sömürgecinin bakışından kurtularak yeni bir insanlık imkânının kurulması anlamına gelir. Dolayısıyla kolonyal öznenin analizi, yalnızca geçmişe ait bir tarihsel sorunu değil; günümüzde de süren yabancılaşma, tanınma arzusu ve kendilik mücadelelerini anlamak açısından önemli bir kuramsal alan sunmaktadır.

“Ben uzun boylu bir sızıyım.

Başka bir acının omzuna konmadan
yaralar nerede ise beni bulur.

Yoksullar neredeyse
ben onları bulurum...”

-Şêrko Bêkes, Sızı (Êş)

Kaynakça

- Bêkes, Ş. (2010). *Kelebek vadisi ve seçme şiirler*. İstanbul: Avesta Yayınları.
- Césaire, A. (2005). *Sömürgecilik üzerine konuşma*. (A. Ersoy, Çev.). İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Fanon, F. (2007). *Yeryüzünün lanetlileri*. (Ş. Süer, Çev.). İstanbul: Versus Kitap.
- Fanon, F. (2008). *Siyah deri, beyaz maskeler*. (C. Koytak, Çev.). İstanbul: Versus Kitap.
- Foucault, M. (2015). *Özne ve iktidar: Seçme Yazılar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Freud, S. (2000). *Metapsikoloji*. (E. Kapkın ve A. Tekşen Kapkın, Çev.). İstanbul: Payel Yayınları.
- Hegel, G. W. F. (2011). *Tinin fenomenolojisi*. (A. Yardımlı, Çev.). İstanbul: İdea Yayınları.
- Lacan, J. (2013). *Écrits: seçme yazılar*. (Çeşitli Çeviriler). İstanbul: Metis Yayınları.
- Memmi, A. (2009). *Sömürgeci ve sömürgeleştirilen insan*. İstanbul: Versus Kitap.
- Nietzsche, F. (2011). *Ahlakın soykütüğü üzerine*. (A. İnam, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Ngũgĩ wa Thiong’o (2019). *Zihnın sömürsüzleştirilmesi*. (İ. Yıldız, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.



Age of Monsters
Serpil Odabaşı

Tekinsiz, Bakış ve Kaygı: Freud'dan Lacan'a Bir Okuma

Kandil Önel

Freud'un Das Unheimliche metninin başlangıcında yaptığı şey doğrudan klinik ya da edebi bir analiz değil, kavramın dilsel kökenine yönelmiş bir sorgulamadır. Almancada heimlich kelimesi ilk bakışta “evsel”, “tanıdık”, “yakın” ve “güvenli” anlamlarını taşır. Ancak Freud, sözlük kullanımına başvurduğunda bu kelimenin aynı zamanda “gizli” ve “saklı tutulan” anlamlarına da sahip olduğunu gösterir. Bu noktada unheimlich, yalnızca “tanıdık olmayan” anlamına gelmez. Freud'un vardığı sonuç, tekinsizin gizli kalması gereken bir şeyin açığa çıkması olduğudur. Freud'un ifadesiyle tekinsiz, "gizli ve saklı kalması gerekirken açığa çıkmış olan şeydir" (Freud, 1919/2003). Başka bir deyişle tekinsiz deneyim, yabancı bir unsurun gelişi değil, zaten orada olan fakat görünmemesi gereken bir şeyin görünür hale gelmesidir.

Tekinsiz olan, özneye dışarıdan gelen bir yabancılık değil, öznenin kendi tarihine ve psişik örgütlenmesine ait olup bastırılmış bir içeriğin beklenmedik biçimde yeniden ortaya çıkışıdır. Bu nedenle Freud için tekinsiz deneyim, bilinmeyenle karşılaşmaktan ziyade fazlasıyla tanıdık olanın yabancı bir biçimde geri dönmesidir. Bastırılan içerik bütünüyle yok olmaz; psişik aygıt içinde varlığını sürdürür. Tekinsiz etki ise bu içeriğin beklenmedik bir biçimde geri dönmesiyle ortaya çıkar. Böylece tekinsiz olan, dışsal bir tehditten çok özneye ait olup artık tanınmayan bir parçaya işaret eder.

Freud daha sonra bu tekinsizlik deneyimini tekrarlama zorlantısı ile ilişkilendirir, kimi tekrarların özne üzerinde "çaresiz ve kaçınılmaz bir kader izlenimi" yarattığını belirtir (Freud, 1919/2003). Sıradan bir tekrarın ısrarla ve beklenmedik biçimlerde geri dönmesi rahatsızlık yaratabilir; aynı isimle karşılaşmak, benzer olayların yinelenmesi ya da öznenin kendisini belirli döngüler içinde bulması gibi. Freud'un daha sonra tekrarlama zorlantısı olarak adlandıracağı yapı, öznenin kendi yaşamında karşılaştığı bu tuhaf kader hissiyle yakından ilişkilidir. Özne kendisini akılcı ve tutarlı bir dünyada konumlandırırken, beklenmedik bir anda bu dünyanın altında başka bir mantığın işlediğini hisseder. Tekinsiz etki tam da bu noktada ortaya çıkar. Kişi dışarıdan gelen yabancı bir unsurla değil, kendi ruhsallığında çoktan mevcut olan fakat tanımadığı bir parçayla karşılaşır. Benzer bir durum mekân deneyiminde de görülebilir. Freud, tekinsiz duygunun kimi zaman belirli yerlerle ilişkili olarak ortaya çıktığını belirtir. Öznenin sürekli aynı noktaya geri dönmesi, çıkışı bulamaması ya da bir mekân içerisinde yönünü kaybetmesi sıradan bir karışıklık hissinden daha fazlasını yaratabilir. Tanıdık olması gereken bir yer, aniden yabancılaşır. Kişi bulunduğu ortamı tanır; ancak aynı zamanda oraya ait değilmiş gibi hisseder. Böyle anlarda tekinsizlik, öznenin dünyayla kurduğu olağan ilişkinin kısa süreliğine bozulmasına işaret eder. Tanıdık olan artık güven vermez; aksine rahatsız edici bir yabancılık kazanır.

Freud ayrıca The Uncanny metninde "çift" (Doppelgänger) figürünü tartışır. Doppelgänger, ilk bakışta benliğin ikinci bir versiyonu gibi görünür. Yapılagöre bu figürün kökeni narsistik yapılara dayanır. Çocukluk döneminde benlik, kendisini korumak amacıyla bir tür ikizlik fantazisi üretir. Bu nedenle çift figürü başlangıçta koruyucu bir işlev taşır. Ancak zamanla bu figür tehdit edici hale gelir; çünkü özne kendisine benzeyen fakat aynı zamanda kendisi olmayan bir şeyle karşılaşır.

Burada tekinsizlik ortaya çıkar. Kişi kendi yansımasını, eski bir fotoğrafını, yazılarını ya da ses kaydını deneyimlediğinde tanıdık olanla karşılaşır; ancak bu tanıdıklık aynı anda bir yabancılaşma hissi üretir. Bu durum Lacan'ın ayna evresiyle birlikte düşünülebilir. Ayna evresinde özne, kendisini bütünlüklü bir imge olarak tanır; ancak bu imge aynı zamanda dışsaldır. Böylece benlik, kuruluş anından itibaren yabancılaşma unsurunu içinde taşır. Doppelgänger figürü bu yabancılaşmanın tekinsiz biçimde geri dönüşlerinden biridir.

Freud'un tekinsiz üzerine tartışmasının merkezinde E.T.A. Hoffmann'ın Kum Adam öyküsü yer alır. Freud, Kum Adam'daki göz temasını "hadım edilme korkusunun yerine geçen bir kaygı" olarak yorumlar (Freud, 1901/2003). Metindeki tekinsiz etki, otomaton Olympia figüründen değil, gözün kaybı etrafında örgütlenen hadım edilme kaygısından kaynaklanır. Göz burada yalnızca bir organ değil, öznenin bütünlüğüne ilişkin kurucu bir temsildir. Gözün kaybı motifi ise hadım edilme kaygısıyla bağlantılı olarak işlev görür.

Lacan'ın XI. Seminer'de geliştirdiği göz ile bakış ayrımı, Freud'un bu hattını yeniden yorumlar. Lacan'a göre göz görme organıdır; bakış ise görsel alan içinde öznenin kontrol edemediği bir konumu ifade eder. Özne baktığını düşündüğü anda, aynı zamanda görülen konumuna yerleşir. Bu nedenle görsel alan, şeffaf bir temsil düzlemi değil, öznenin bölünmüşlüğüne açığa çıkaran bir yapıdır.

Lacan bakış kuramını açıklarken Holbein'in The Ambassadors ((Lacan, 1964,) tablosuna başvurur. İlk bakışta iki elçinin yer aldığı bu sahnede, alt bölümdeki bozulmuş form ancak belirli bir açıdan bakıldığında bir kafatası olarak okunur. Burada önemli olan temsil edilen nesne değil, bakışın kendisinin işleyiştir. İzleyici tabloya hâkim olduğunu düşündüğü anda, görsel alan içinde kendisini aşan bir unsur tarafından yakalanır. Bu noktada bakış, öznenin görsel alandaki kontrol iddiasını bozan bir işlev kazanır.

Bu çerçevede tekinsiz deneyim, öznenin algısal koordinatlarının bozulduğu bir anda ortaya çıkar. Özne kendisini güvenli biçimde yerleştirdiği sembolik çerçevede bir kırılma yaşar ve bastırılmış olanın geri dönüşüyle karşılaşır. Lacan açısından benzer bir kırılma, bakışın görünür hale geldiği anda ortaya çıkar ve özne kendisini yalnızca gören değil, aynı zamanda görülen bir konumda bulur.

Lacan'ın kaygı kuramı bu bağlamda belirleyici hale gelir. Lacan kaygıyı eksikliğin yokluğu olarak tanımlar; özne arzuyu eksiklik etrafında kurar. Lacan'ın ünlü formülasyonu ile ifade edecek olursak, "kaygı aldatmayan duygudur" (Lacan, 1962–1963, s.11-25). Bu çerçevede Freud'un tekinsiz kavramına Lacan'ın yaptığı katkılardan biri, onu nesne a üzerinden yeniden düşünmesidir. Nesne a, arzuyu harekete geçiren ancak hiçbir zaman tam olarak ele geçirilemeyen artık unsurdur. Freud bastırılmış olanın geri dönüşünü vurgularken, Lacan bu dönüşü öznenin yapısal eksikliğiyle ilişkili bir düzlemde ele alır.

Kaygı bu anlamda aldatmayan duygudur; çünkü özneyi kendi arzusunun nedeni ile karşı karşıya getirir. Bakış da nesne a'nın görsel alandaki görünümünden biri olarak düşünülebilir. Bu nedenle bakışla karşılaşma yalnızca görsel bir deneyim değil, aynı zamanda kaygı üreten bir karşılaşmadır. Özne bu anda kendi bölünmüşlüğü ve eksikliğiyle yüzleşir.

Klinik bağlamda tekinsiz deneyim, çoğu zaman öznenin gündelik yaşamında "fazla tanıdık" olanın beklenmedik biçimde yabancılaşmasıyla ortaya çıkar. Seans içinde tekrar eden anlatılar, belirli sahnelerle dönüşler ya da ısrarla geri gelen kelime ve beden duyuları bu deneyimin izlerini taşır. Freud'un Gündelik Yaşamın Psikopatolojisi çalışmasında incelediği sürçmeler, unutmalar ve yanlış hatırlamalar da öznenin kendi söylemi içinde yabancılaşmış unsurlarla karşılaşmasına işaret eder. Bu fenomenler doğrudan tekinsiz başlığı altında ele alınmasa da, tanıdık olanın yabancı biçimde geri dönüşü bakımından tekinsiz deneyimle yapısal bir yakınlık taşır.

Benzer biçimde aktarım ilişkisi de tekinsiz deneyimi görünür kılar. Hasta, analistin konumunda geçmiş ilişkilerinin izlerini tanır; ancak bu tanıma aynı anda bir yabancılaşma duygusu üretir. Analitik çerçeve içinde bu durum, tanıdık olanın yer değiştirmiş bir biçimde geri dönmesi olarak okunabilir. Böylece klinik alan, tekinsizin yalnızca teorik bir kavram değil, öznenin söylemi içinde sürekli yeniden üretildiği bir sahneye dönüşür.

Bu noktada Freud ve Lacan arasında kesin bir karşıtlık kurmak yerine, tekinsiz deneyimin farklı kavramsal düzlemlerde yeniden üretildiğini söylemek mümkündür. Lacan'ın sözünü ettiği fazlalık, dışarıdan eklenen bir unsurdan ziyade bastırılmış olanın dönüşüyle ilişkili bir yapısalılık içinde okunabilir. Böylece tekinsiz deneyim hem Freud'un bastırılanın geri dönüşü hem de Lacan'ın eksiklik etrafında beliren fazlalık mantığıyla birlikte düşünülebilir. Özne, kendisine ait olan fakat yabancılaşmış biçimde geri dönen bir unsurla karşılaşır.

Gizli kalması gereken şey çoktan ortaya çıkmıştır.

Kaynakça

- Freud, S. (1901/2003). *The psychopathology of everyday life*. (A. A. Brill, Trans.). Macmillan.
- Freud, S. (1919/2003). *The uncanny*. In J. Strachey (Ed. & Trans.), *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud* (Vol. 17, pp. 217–256). Hogarth Press.
- Holbein, H. (1533). *The ambassadors*. [Painting]. National Gallery, London.
- Lacan, J. (1962–1963/2014). *Anxiety: The seminar of jacques lacan, book X*. (A. R. Price, Trans.). Polity Press.
- Lacan, J. (1964/1978). *The four fundamental concepts of psychoanalysis*. (A. Sheridan, Trans.). W. W. Norton & Company.



Untitled
Serpil Odabaşı

Negatifin Gürültünün Gölgesinde Kalmış Hakikâti

Musa Paksoy

“Aslında Psikanalizin keşfettiği şey bir buluşmadan temel bir buluşmadan ibarettir–sürekli kaçan bir gerçeğe buluşmaya çağrıldığımız bir randevudan ibarettir” (Lacan, 2013, s.59).

“Bir insan duyar ve görür ya da bir insan duyar ya da bir insan görür ya da duymaz ya da görmez ve hiçbir insana duymak ve görmek öğretilemez ama duyan ve gören, duymayı ve görmeyi kendi kendine mükemmelleştirebilir ve ben hayatım boyunca duymamı ve görmemi mükemmelleştirmek için her yolu denedim, özellikle de duymamı mükemmelleştirmek için; çünkü bir insanın görmesinden daha önemli olan şey, bir insanın duymasıymış.” (Bernhard,2025 s.21-22).

“Kendini bunaltının zevklerine kaptırmamış; düşüncelerinde, sönüp gitme tehlikesinin lezzetine bakmamış, zalim ve yumuşak yok oluşların tadını almamış kişideki ölüm saplantısı hiç iyileşmeyecektir: Bunun ıstırabını çekecekti, çünkü buna direnmiş olacaktır; oysa bir dehşet disiplinde ustalaşmış kişi, kendi kokuşmuşluğu üzerine düşünerek kendini kararlılıkla kül haline getirmiş kişi, ölümün geçmişine doğru bakacaktır- kendisi de artık yaşamayan bir dirilmiş’ten başka bir şey olmayacaktır. ‘Yöntem’i onu hem hayattan hem de ölümden kurtarmış olacaktır” (Cioran,2017 s.10).

Negatifin oluştuğu ve bunun değerinin görölmediği yerde (Bir değerdir! Çünkü süregiden yaşam deneyimimizde deneyimin parçası olan acı ve hüznü özümsemek yerine dışlar, hazzı önceleriz, çabalarımız hep hazza yöneliktir. Düşünceyi bu sebeple öteriz, düşünce karmaşıktır bize lazım olan haz için, “hemen olacak olan” davranış pratiğidir. Oysa burada eylemin en önemli göstergesi olan etki vardır: Bozuluş. Haz-alırken ve bu isteği sürdürürken bunu bir rutin içinde isteriz çünkü “kurulan konfor” o rutini oluşturur. Oysa bu etki; o rutinin bozuluşu, öznenin sarsılışı ve bozuluşun dolayımı ile yeni bir oluşun habercisidir) **bir kaçış olarak kurtarıcı pozitif sığınarak mutlu mastürbasyonlar yapılır**–“Freud sözlerine ‘semptomların bize libidinal tatmin araçları olarak tuhaf ve anlaşılmaz görünmesine sebep olan başka bir şey daha var’ diye devam eder. Burada bir ‘dışsal edim yerine içsel olanı, bir eylem yerine uyum göstermeyi’ koyan ‘uzatılmış otoerotizm’e bir dönüş vardır. Semptom ‘yerine getirilmiş bir şeyi temsil eder: Çocuksu bir tatmin. Fakat şiddetli bir yoğunlaştırma sonucunda tatmin tek bir duyuma ya da sinir uyarımına sıkıştırılabilir veya şiddetli bir yer-değiştirme aracılığıyla tüm libidinal yapının küçük bir ayrıntısına daraltılabilir.’ İşte semptomun bu yönünü bir tatmin olarak fark etmenin zorluğu veya tuhaflığı da bundan kaynaklanır. Dolayısıyla bu ‘tuhaf tatmin’, engellenmeyle başlayan, fantezinin içinden geçen ve bir cinsel faaliyet biçimi olarak –bu faaliyetin aleyhine çalışan- güçlerin kendilerini de içeren –semptomların inşasıyla sona eren epey karmaşık bir sürecin sonucudur.” (Leader 2021, s. 19-20) -Öteki ile olan ilişkimizde hep bir “fazla” vardır. “Yoğunlaştırma” dolayımı ile bu “fazla” özneyi sıkıştırarak ona bir yön tayin eder: Tekrar. Eylemlerde, olguların içindeki arazlarda, dile gelen sözlerin sıkıştığı yerde, sesin mevcudiyetinde ve en çok Ötekinde, ondan gelmiş olan o karşı konulamaz tatminsiz arzuda... **-fakat o gürültülü haz,-** “...Onlar, engellenmiş doyum için, nesne seçiminin ya da örgütlenmenin daha erken gelişimsel evrelerine dönüşün ayrılmaz biçimde bağlantılı olduğu libidonun daha erken dönemlere gerilemesi aracılığıyla bir yerine geçen yaratırlar. Bir süre önce nevrotiklerin geçmişlerinde libidolarının doyumdan yoksun kalmadığı, orada mutlu oldukları bir dönem olduğunu biliyoruz. Kucak bebeği oldukları zamana dek gitmeleri –onu anımsayarak ya da daha sonraki ipuçlarından imgeleyerek-gerekse bile bu türden bir dönem bulana dek yaşamlarının tarihini araştırıp dururlar. Belirti bir biçimde, çatışmadan doğan sansürün çarpıttığı, kural olarak bir acı duygusuna dönmüş ve hastalığın tetikleyici nedeninden gelen öğelerle birbirine karışmış doyumun bu çocukluk türünü yineler. Belirtinin getirdiği doyumun türü kendisine ilişkin çok fazla yabancı şeye sahiptir.

Tersine, sözde doyumunu bir acı olarak duyumsayan ve ondan yakınan, özne için o doyumun tanınmaz olduğu gerçeğini göz ardı edebiliriz. Bu dönüşüm, basıncı altında belirtinin oluşması gerekmiş olan ruhsal çatışmanın bir işlevidir. Bir zamanlar özne için bir doyum olan şey aslında bugün onun direncini ya da tiksintisini doğurmak zorundadır” (Freud, 2016 s. 363-364). -Eylemler tekrarın verdiği kudret ile süreksizliğin içinde bir süreklilik-miş gibi yer bulur. Özne zamanın akıntısının sessizliğine kendi sessizliğini es geçerek ayak uydurur. Zaten ayak uydurmaktan, bu elzem uyma davranışını göstermekten başka bir şey bilmez o. Öğrenimlerinin getirdiği yükümlülükleri salt bir uyumla, mutluluk ve simgesel konum elde etme amacıyla yerine getirir. Fakat öyle bir zaman gelir ki, “tekrar bile” bu büyük uyumdan yorulur, burada dürtü, yıkıcılığını “varlığı” ile gösterir. Her şey tepetaklak olur, renkler solmaya başlar... İşte burası kuru kafanın görüldüğü alandır ve acı, öznenin bir zamanlar tekrarın dolayımı ile yerini doldurduğu o “salt acı”, oradadır. Artık her zamanki tatminler keyif vermez, ritüel eylemler büyük bir isteksizlik içinde “döngüsellüğün dışında” yaşamaya başlar. Acı, tek gerçek olan “ölümün acısı”, öznenin bu başkalaşım sürecini tetikleyen şeydir. Çünkü tekrar, artık-laşarak eksilmeye başlamıştır. Yıkım yoluyla ortaya çıkan o dürtü bizzat ölüm dürtüsüdür. Bu zamana kadar olan bütün o bilgilerin, bilmelerin, söylemlerin ve bunların dolayımı ile oluşan uymaların yitirilmesi amacıyla, bilincin dışında özneye dokunarak bir “direniş” başlatan ölüm dürtüsüdür. **yerini sessizliğe bıraktığında yalnızca** -“Psikanalistin sessizliği bir suskunluk, bir boşluk, anlam ve söz bakımından bir hiçlik değildir zira hastanın ona yüklediği anlamlar kadar kendinde de anlam taşır. Söz konusu olan hiçbir gürültü çıkarmamak, yok olmak değil, yalnızca susmak, yani hastayı uyanık tutan gerilimle yüklü aktif bir sessizlik içinde olmaktır. Psikanalist konuşabilir ancak daha iyi dinleyebilmek ve konuştuğunda sözlerinin daha etkili olabilmesi için susmayı tercih eder. Freud, tedavinin seyri üzerinde fazlaca kişisel bir etki yaratma korkusundan dolayı, herhangi bir söze takılıp kalmasını önleyen ‘akıcı’ bir dikkatle psikanalistin bilinçdışının hastanınkiyle doğrudan bir bağlantı kurmasını önerir. ‘İşe hekimlik için gereken kural: Gözlem yetisine tesir edebilecek her türlü etkiden kaçınmak ve tamamıyla bilinçdışı hafızaya güvenmek ya da daha basit ve teknik bir dille, herhangi bir sonuç elde etme kaygısı olmaksızın dinlemek,’ diye yazar (Freud, 1970, 629). Diğerine bu şekilde açık olmak, ister istemez bilinçdışının kavranmasına imkân verir. Geri planda durmak, konuşan kişi karşısında hazır bulunmayı sağlar. Terapist hastasıyla doğrudan ilişki halindedir.

Görevi, dile getirdiği sözler üzerinde tasarruf sahibi olan hastasını sadece dinlemek değil, aynı zamanda onun başka anlamlara gelebilecek sözlerine ve başka bir yolla farklı şeyler söyleyen ve dinlemekle yetinmeyen bir kulağı gerekli kılan sessizliğine de dikkat kesilmek, onu anlamaktır. Analiz sırasında, hasta, sustuğu anlarda bile, farkında olmadan, duruşuyla, jest ve mimikleriyle konuşur. Bastırılan ses gevezelikte ya da gerilimi kendiliğinden yansıtan bedende açığa çıkar. Psikanalizde sessizlik daima konuşmayla ya da orada bulunmayla aynı değeri taşır. ‘Sanıyorum ki, sessizliğim, hangi sorundan mustarip olurlarsa olsunlar, hastalarımın tedavisi sırasında şaşkınlıkla tespit ettiği şöyle bir an vardır: ‘Sessizliğiniz beni gerçekten etkilemiş olmalı.’ Halbuki sözle ifade ettiğim yorumlarımın tamamı, neredeyse tamamı bunda başarısız olur’ diye yazar Searles (1986;11) Sessizlik burada bir anlam boşluğu değil, aktif bir şekilde hazır bulunma, diğerleriyle ilişki kurmaya ve onu anlamaya açık olma halidir” (Le Breton 2020, s.139-140). -Gösterenler Ağı’ndaki gürültünün hiç olmadığı kadar yoğun ve sarsıcı bir halde özneliğe olan müdahalesinde ekranların savaşı vardır; her şey görünür kılınır, her şey gösterilir ki arzusun taşıyıcısı olan Öteki olmasın... Fakat bu müthiş kurguda sadece sessizliğe izin verilmez. Çünkü negatif olan bu etki bu kadar yoğun ve “özgür” enformatif yapıda bir “boşluk” açarak, sözün ötesinde kendine getirici bir “yalnızlık” sunar özneye. Uyanışın arından sözler kifayetsiz kalmıştır artık. Hiçbir pozitif söz onu önceki bilinen hallerde ulaştığı tatminlere götürse de özne orada olamayışını (çünkü artık-laşmıştır) fark eder. Adımları (beden) hakikatini “duyacak” bir nedene götürür; analiste... Sessizlik, önceden gittiği terapilerde bir “sorun” olarak ele alınmış ve düzeltmeye kalkışılarak, pozitifin verdiği sinsi güç dayatılmaya çalışılsa da artık (kelimenin içsel kifayetini hissettiği için) karnı buna toktur! Bu sebeple önce sessizliğini “duyacak” kişiye gider, düzeltecek değil!- , **yalnızca varlığın çaresizliği kalır geriye** -“Freud, ergenlik sırasındaki en önemli görevin, kendimizi ebeveynlerimizden ayırmak olduğunu söyler ve bu nevrotiklerin sonunu getiremediği bir görevdir. Lacan’ın diline çevrildiğinde ise bu, nevrotiklerin Ötekinin arzusunda takılı kaldığı anlamına gelir.

Ebeveynlerinin arzuları onların kendi arzularının nedeni olarak işlev görmeye devam eder; ebeveynlerinin arzuları onlarda kendilerininmiş gibi işlemeye devam eder; istedikleri şey, ebeveynlerinin istediklerine bütünüyle bağımlı kalır. Nevrotikler bütün zamanlarını ve enerjilerini ebeveynlerinin istediklerinin tam olarak tersini yapmaya adasalar da, bütün hayatları hâlâ Ötekinin arzusuyla karşıtlık halinde kurulmuştur ve dolayısıyla ona bağımlı kalırlar: O olmadan hayatlarının odağı yoktur, varoluş nedenleri, rasyon d'etre'leri yoktur. Yani, nevrotik için en önemli görev Ötekinden, Ötekinin arzusundan ayrılmaktır" (Fink, 2022, s.85-86). -Her şeyi dağıtan, olguları, eylemleri "perişan" eden dürtü, yıkıcılığında özneye kendi sesini duyması için ona fırsat tanımıştır. Bütün o ekranların "mutluluk" hülyası ile "aydınlandığı" yerde "sessizliğinin karanlığı" onu gerçeğine götürmüştür. Son derece müthiş bir ilgisizliğin içinde karanlığını gören (burası fırsatı değerlendirdiği yerdir) ve ona sessizliğinde eşlik eden analistle; bu boşluğu doldurmak yerine deneyimlemeyi, soruları, çağrışımları ile kendi sesini duymaya çabalar. Artık (bozuluşun dolayımı ile) bir zamanlar uyumlanmak zorunda olduğu "hızlı davranış pratiği" yerini hakiki bir sessizliğin "oluş"ması ile "kendi sesinin duyulduğu" sözcüklerine dönüşerek ayrılığın yolculuğunu başlatır. Fakat hüznün bir kenardadır; o, zamanın ve sesin ötesindeki bilinmez yerde kalacak, girdap etkisiyle birlikte (Ötekiye olan muhtaçlık) ve daimî bir döngüde arzu, kuru kafanın gölgesini "hakikât" ile takip edecektir.

Kaynakça

- Bernhard, T. (2025). *Kireç ocağı*. (E. Tezel, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Breton, D. (2020). *Sessizlik üzerine*. (Z. Turan, Çev.) İstanbul: Metis.
Cioran, E.M. (2017). *Çürümenin kitabı*. (H. Bayrı, Çev.) İstanbul: Metis.
Darian, L. (2022). *Jouissance cinsellik, ıstırap ve tatmin*. İstanbul: Encore.
Fink, B. (2021). *Psikanalitik tekniğin temelleri*. (B. Halaç, Çev.) İstanbul: Axis
Freud, S. (2016). "Belirtilerin oluşumuna giden yollar." S. Freud. *İçinde Ruhçözümlemesine giriş konferansları* (E. Kapkın, & A. Tekşen, Çev., s.389-408) İstanbul: Payel Yayınları.
Lacan, J. (2013). *Psikanalizin dört temel kavramı*. (N. Erdem, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.



Carnage
Serpil Odabaşı

Hangi Eve Dönüş?

Sedef Atik

Gaston Bachelard'ın Mekânın Poetikası'nda "ruhsal durumların beşiği ve insanın dünyadaki ilk evreni" olarak tarif ettiği ev, psikanalitik düzlemde o mutlak kapsanma hissini yaşadığımız rahim içi yaşamla başlar. Başlangıçta insan yavrusunun ilk mekânı anne bedenidir. Bu ilk yuvadan sürgün edildikten sonraysa ruhsal evimiz, bize ilk bakım verenin, yani annenin bakışları üzerinden kurulur. Artık kişinin evi, benliğidir. Kuşkusuz, anne bedeninden kişinin kendi benliğine taşınması süreci kendi içinde birtakım yapısal zorlukları ve sancıları barındıracaktır.

Kişinin ilk evi olan anne bedeninden mutlak evi olan benliğine taşınması pek çok koşula bağlıdır. Bebeğin emerken bir noktada durup etrafına baktığını ve annenin yüzünü gördüğünü belirten Donald W. Winnicott sorar: Bebek annenin yüzüne baktığında ne görür? Ona göre annenin yüzünde bebek, kendi yüzünü görür; çünkü annenin yüzü, bebeğin kendi varoluşunu aynalar. Anneyle bebeğin yüzünün birbirine karıştığı bu arkaik anların hatırası bilinçdışında kayıtlıdır. Peki, o aynada, yani annenin yüzünde ne vardır? Eğer orada bebeğin kendi potansiyeli yerine annenin kendi narsistik ihtiyaçları ve kaygıları okunuyorsa, öznenin mekân tasarımı daha en baştan yara alacaktır.

Ingmar Bergman'ın sinema tarihine bıraktığı en sarsıcı başyapıtlardan biri olan Güz Sonatı (Höstsonaten), bahsettiğimiz bu ruhsal eve dönüş mücadelesinin ve ayrılamama-ayrışamama krizinin en çarpıcı örneklerindendir. Filmde Eva'nın, annesi Charlotte'ın gözündeki ideal olma fantezisine tanıklık ederiz. Bu öyle bir uğraştır ki Eva, annesinin onayını alabilmek için kendi talep ve arzularını askıya almış; onun dikte ettiği estetik ve duygusal sınırlara uymak için kendinden vazgeçen bir konumuna yerleşmiştir. Tüm bunların karşılığında beklediği tek şey, annesi tarafından koşulsuz sevilme beklentisidir.

Çocuğun, ebeveyninin narsisistik ihtiyaçlarına uyum sağlamak zorunda kalması, her durumda olmasa da çoğu zaman sahte kendiliğin (false self) inşasına yol açar. Bu kişilik yapılanmalarında kişi, sadece kendisinden beklenen türden davranışlar sergilediği ve giderek bu kendini sunuş biçimiyle kaynaşıp bütünleştiği sürekli bir tavır edinir. Böyle bir durumda kişinin gerçek benliğinin farklılaşıp gelişmesi mümkün olamaz; çünkü kişi, gerçek benliğini yeterince deneyimleme fırsatı bulamaz. Boşluk duygusu, anlamsızlık ve aidiyet hissinin yoksunluğu böylelikle kişinin ruhsal dünyasına musallat olur. Çocukken bütünlüğünün aldığı bu yara, canlılığını ve spontane eylemlerini ondan koparıp almıştır. Eva'nın uysallık, anlayış ve annesinin arzularıyla özdeşleşerek oluşturduğu sahte kendilik, Charlotte'un işgalci narsisizminden korunmak ve onun dünyasında bir yer edinebilmek için geliştirilmiş ruhsal bir kalkan işlevi görmüştür. Eva kendisini olduğu kişi için sevebilecek bir öteki ararken, aslında olduğu kişinin kim olduğu dahi belirsizleşmiştir. Tüm benliği, adeta Öteki'nin arzusunun gölgesinde yitip gitmiştir. Ev, her ne kadar anne bedeniyle kurulan sembiyotik bağ ile başlasa da kişi bir zaman sonra kiracı olduğu o ilk bedenden kendi yuvasına taşınmak zorundadır. Ne var ki bu taşınma, ancak sancılı bir ayırışma-bireyleşme süreciyle gerçekleşebilir.

İnsan, tarihi olan bir varlıktır. Kişi ancak ve ancak içinde var olduğu kişisel tarih üzerinden benliğini inşa edebilir. Anıların zaman ve mekâna yerleşmesi her ne kadar bu tarihin sabitliğini çağrışırsa da dış gerçekliğin yorumlanması bireyin iç dünyasında yerini bulana kadar akışkandır.

William Faulkner, Döşegimde Ölürken kitabında şöyle der:

"Abim o kadar uzaktaydı ki sanki bir anı gibiydi."

Charlotte da Eva'ya bir anı uzaklıktadır sanki. İşlenmeden, simgeleştirilmeden dikey olarak aktarılan bu anılar, kuşaklararası tekrar edeni ele verir. Eva o güne kadar annesinin bakışında bir yer edinmek için verdiği nfile mücadeleyi filmin sonuna doğru gerçekleşen hesaplaşmada dile dökerken, Charlotte'ın da kendi annesiyle benzer bir sevgisizlik ve soğukluk geçmişi olduğunu görürüz. Travma, bir sonraki kuşağın ruhsal mekânını işgal etmek üzere yeniden vuku bulur.

Ebeveynleri kendi sınırları, eksiklikleri ve travmalarıyla "gerçekten tanımak", çocuğa onları affetme, onlarla özdeşleşme ve dolayısıyla onlara başka bir şekilde yakın hissetme imkânı tanıyabilir. Bu tanışıklık gerçekleştikçe, ebeveyninden ayrılmak ve kendi evini inşa etmek de kolaylaşacaktır. Charlotte, belki de kendi ailesinin açtığı yarayı Eva üzerinden onarmaya çalışmaktadır. Ailesi tarafından görülmeyen Charlotte, neticede çözümü sahnelerde görünür olmakta ve ideal piyanist kimliğinin ardına gizlenmekte bulmuştur. Fakat bu da yetmez ve bir türlü doyuma ulaşamaz. Çünkü başlangıçtaki boşluk, sahte benlikle kapanamayacak kadar derindir. Charlotte, acısıyla Eva aracılığıyla yeniden yüzleşir. Daha küçük ve zayıf olanı aşağılamak, kişinin kendisini güçsüzlük duygularının egemenliğinden koruma yollarından biri olmuştur. Oysa gerçekten güçlü olan, çaresizliği yaşamış ve bazen çaresiz kalabileceğini bilen kişidir.

Eva'ya yeniden dönecek olursak; büyümekte olan kişi ebeveynin aslında ne kadar muhtaç, kırılgan ve eksik olduğunu erken yaşta öğrenirse, o zaman durum daha karmaşık hale gelir. Çocuk, nesneyi terk etmenin yaratacağı o ağır, suçluluk yüklü acıyı asgariye indirebilmek için paradoksal bir işe girişir. Hem ebeveynin ruhsal sınırları içinde kalıp ona bakım vermek hem de ondan ayrışmanın bir yolunu bulmak. Oysa Eva, annesinin kuramadığı o kapsayıcı evi kendi iç dünyasında yaratmaya çalışırken, aslında hâlâ Charlotte'un narsisistik bir uzantısı olarak kalır.

“Ya ben senin sonun olacağım ya da sen benim. İnsan aşkı bu işte” der Rochefort. Belki de bu yazı hangi eve döneceğini söylemek yerine yeni bir soru sormuştur: Hangi aşk sonsuza dek sürer?

Kaynakça

- Bleger, J. (2024). *Sembiyoz ve muğlaklık*. (A. D. Ülkümen, Çev.). Bağlam Yayınları.
Bachelard, G. (1996). *Mekânın poetikası*. (A. Derman, Çev.). İthaki Yayınları.
Eiguer, A. (2013). *Evin bilinçdışı*. (I. Ergüden, Çev.). Bağlam Yayınları.
Erdem, N. (2022). *Sanatçının kendine yolculuğu*. Metis Yayınları.
Faulkner, W. (2007). *Döşegimde ölürken*. (M. Belge, Çev.). İletişim Yayınları.
Miller, A. (2020). *Yetenekli çocuğun dramı*. (K. Atakay, Çev.). Profil Kitap.
Winnicott, D. W. (2021). *Oyun ve gerçeklik*. (T. Birkan, Çev.). Metis Yayınları.



Untitled
Serpil Odabaşı